

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

**«Οι Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Διά Βίου
Μάθηση από το 1992 και μετά:
Ο ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ»**

Όνομα Φοιτήτριας:

ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

Επιβ. Καθηγήτρια: ΒΑΘΑΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ

Κόρινθος, Ιανουάριος 2020

**University of Peloponnese
Faculty of Social and International Sciences
Department of Political Science and International Relations**

**Master of Arts (MA) in
«Governance and Public Policies»**

Dissertation Title:

**«The European Union's Lifelong Learning Policies since
1992:
THE LEVEL OF PARTICIPATION OF GREEK
TRAINEES»**

Student's Name:

SIDIROPOULOU EIRINI

Supervisor: VATHAKOU EUGENIA

Corinth, January 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στην διερεύνηση του ρόλου της διά βίου μάθησης στην Ελλάδα σε σχέση με το βαθμό συμμετοχής των Ελλήνων εκπαιδευομένων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ). Δεδομένο αποτελεί ότι οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Διά Βίου Μάθηση, έχουν διαφορετικό πλαίσιο για το κάθε κράτος μέλος της. Επομένως, όσον αφορά τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από τεράστιες προκλήσεις εξαιτίας των ραγδαίων εξελίξεων που συντελούνται, κυρίως, στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα, επηρεάζουν τον σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος για να παραμείνει ανταγωνιστικός, ώστε να ανταπεξέλθει στις ταχύτατες αλλαγές της κοινωνίας, καλείται να αναβαθμίζει και να ανανεώνει διαρκώς το γνωσιακό του φορτίο, τα προσόντα και τις δεξιότητές του. Για τον βαθμό συμμετοχής στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση θα εξεταστούν τα κίνητρα και τα εμπόδια που συναντούν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι σε συνάρτηση με το μεταβαλλόμενο περιβάλλον και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Εξετάζεται πως επηρεάστηκε η εξέλιξη της ΔΒΜ από τις ευρωπαϊκές πολιτικές, πως τα εμπόδια συμμετοχής ενηλίκων επηρέασαν τον βαθμό συμμετοχής στην ΔΒΜ, καθώς και, αν υπάρχουν λύσεις/προτάσεις για την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής στη ΔΒΜ.

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση και η παρουσίαση στατιστικών στοιχείων για την καλύτερη απόδοση των δεδομένων.

Λέξεις κλειδιά: Διά Βίου Μάθηση, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, βαθμός συμμετοχής, κίνητρα και εμπόδια

ABSTRACT

The present thesis focuses on exploring the role of lifelong learning in Greece in relation to the level of participation of Greek trainees in Vocational Education and Training (VET). It is a fact that European Union's policies on Lifelong Learning, have a different context for each Member State. Therefore, regarding the modern Greek society, that is characterized by enormous challenges due to the rapid developments - mainly in the economic and technological areas that affect the modern man, who so as to remain competitive and cope with the rapid changes of the society is called upon a constant upgrade and renewal of his cognitive knowledge load, qualifications and skills. For the extent of participation in vocational education and training, the motivations and barriers that adult learners face will be considered in relation to the changing environment and their demographic characteristics. We examine how the development of lifelong learning has been influenced by European policies, how the barriers to adult participation have influenced the degree of lifelong learning participation, and whether there are proposals/solutions to increase the lifelong learning participation rate.

The method to be followed in this thesis is a bibliographic review as well as a presentation of statistics for a better fact representation.

Key words: Lifelong learning, vocational education and training, motivations and barriers, level of participation

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και η επιβλέπουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα

Σιδηροπούλου Ειρήνη

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	10
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεσμικές και Πολιτικές Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης	12
1.1 Εισαγωγή	12
1.2 Η Συνθήκη της Ρώμης (1957 – 1991).....	12
1.3 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992 – 1999)	13
1.4 Η Λευκή Βίβλος (1995).....	14
1.5 Η Στρατηγική της Λισσαβόνας (2000 – 2012)	17
1.6 Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020».....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κίνητρα και Εμπόδια Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση	23
2.1 Εισαγωγή	23
2.2 Κίνητρα Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση.....	23
2.3 Εμπόδια Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση.....	26
2.4 Η συμμετοχή των Ελλήνων στη Διά Βίου Μάθηση	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Οικονομικό-Κοινωνικό-Τεχνολογικό-Πολιτισμικό Πλαίσιο της Ελλάδας ... 33	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η Πορεία της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα	39
4.1 Εισαγωγή	39
4.2 Ιστορική Αναδρομή Χρονικής Περιόδου 1989-1999	39
4.3 Ιστορική Αναδρομή Χρονικής Περιόδου 1999-Σήμερα.....	45
4.4 Συγκριτικά αποτελέσματα μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56

Κατάλογος Πινάκων

1.1	Στόχοι Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»	21
2.1	Εμπόδια για συμμετοχή	30
4.1	Συμμετοχή ενήλικου πληθυσμού ανά φύλο	46

Κατάλογος Διαγραμμάτων

2.1	Διαχρονική συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα (2013-2016)	27
2.2	Συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα έτη 2013, 2015, 2016 - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα	29
4.1	Συμμετοχή σε δραστηριότητες Κανονικής ή Μη-Κανονικής Εκπαίδευσης κατά Χώρα και Φύλο, 2016	47
4.2	Διαχρονική εξέλιξη της συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΕ (2011-2016)	48
4.3	ΔΒΜ ενηλίκων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης	49
4.4	Πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου – Πρωταρχικός στόχος στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και εθνικοί στόχοι	50

Κατάλογος Συντομογραφιών

ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε&Α	Έρευνα και Ανάπτυξη
ΕΡΣ	Educational Participation Scale
ΕΕΚ	Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση
ΔΒΜ	Διά Βίου Μάθηση
ΔΒΕ	Διά Βίου Εκπαίδευση
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο
ΓΓΛΕ	Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΕΣΕΕΚ	Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
ΙΕΚ	Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΕΣΕΚΑ	Εθνικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης
ΕΚΕΠΙΣ	Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΚΕΚ	Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΟΑΕΔ	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΓΓΕΕ	Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων
ΕΠΕΕ	Εθνικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών
ΜΟ	Μέσος Όρος

Εισαγωγή

Η παγκοσμιοποίηση, η διεθνοποίηση της οικονομίας και η τεχνολογική πρόοδος οδήγησε στην διαφοροποίηση των αναγκών της οικονομίας σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Ο ρόλος της εκπαίδευσης, τα τελευταία χρόνια, λόγω αυτού του φαινομένου, έχει επαναπροσδιοριστεί και αναβαθμιστεί. Η εκπαίδευση ενηλίκων, πλέον, θεωρείται, ένα από τα κυριότερα μέσα τόσο για την αφομοίωση των παγκόσμιων οικονομικο-τεχνολογικο-κοινωνικο-πολιτισμικών αλλαγών, όσο και για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών και της οικονομικής ανάπτυξης, στην οποία καλείται να ανταποκριθεί στις οποιεσδήποτε επιπτώσεις που αυτές επιφέρουν. Σε αυτή την εξέλιξη των αλλαγών θα δούμε τον βαθμό συμμετοχής των Ελλήνων στην Διά Βίου Μάθηση, ποια είναι τα κίνητρα και τα εμπόδια που επηρεάζουν αυτήν την συμμετοχή, μέσω του πλαισίου της χώρας, καθώς και των δημογραφικών χαρακτηριστικών τους.

Στην παρούσα εργασία, στο πρώτο κεφάλαιο, θα γίνει ανάλυση των κυριότερων θεσμικών παρεμβάσεων της ευρωπαϊκής πολιτικής που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Στο δεύτερο κεφάλαιο, εξετάζονται τα κίνητρα και τα εμπόδια συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΜ και ΔΒΕ, ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την συμμετοχή τους και ποιοι είναι λόγοι χαμηλής συμμετοχής των Ελλήνων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στο οικονομικό, τεχνολογικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας. Εξετάζεται, πως, με την παγκοσμιοποίηση που επέφερε ραγδαίες εξελίξεις διεθνώς, επιβάλλονται διαφοροποιήσεις σε κάθε τομέα, για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής αγοράς, καθώς και πως επιδρούν οι αλλαγές αυτές και ποιες είναι οι συνέπειες όσον αφορά τη συμμετοχή των ενηλίκων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφεται η πορεία της ΔΒΜ στην Ελλάδα, κυρίως, από το 1992 έως σήμερα, με μία μικρή επισκόπηση των προηγούμενων ετών. Στη συνέχεια αυτής της ενότητας αποτυπώνονται τα ποσοστά από τα αποτελέσματα της συμμετοχής των Ελλήνων στην ΔΒΜ και ΔΒΕ, συγκριτικά, και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο, με την ολοκλήρωση της εργασίας, επιχειρείται μία κριτική επισκόπηση των συμπερασμάτων που προέκυψαν, από την ανάλυση των δεδομένων για το βαθμό συμμετοχής των Ελλήνων στην ΔΒΜ και ΔΒΕ.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Ο όρος ΔΒΜ και ΔΒΕ συμπεριλαμβάνει όλους τους τύπους της εκπαίδευσης: τυπική, μη-τυπική και άτυπη εκπαίδευση.

Σύμφωνα με τον Βεργίδη (2001), ο όρος ΔΒΕ «αποτελεί μια προσέγγιση του συνόλου των μορφωτικών δραστηριοτήτων όλων των επιπέδων, που επιτρέπει τη συγκρότησή τους σε ένα εκπαιδευτικό συνεχές, σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνικο-οικονομική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα, οποία χαρακτηρίζεται από ευκαμψία στο χρόνο, το χώρο, το περιεχόμενο και τις τεχνικές διδασκαλίας»¹.

Ο όρος που έχει αποδοθεί για την ΔΒΜ από την Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και ΔΒΜ (ΕΕΚΔΒΜ), είναι: «Όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη»².

---

1 Θ.Καραλής, Διά Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές (Εισαγωγικό κείμενο), σ. 3

2 Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και ΔΒΜ (ΕΕΚΔΒΜ), www.gsae.edu.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεσμικές και Πολιτικές Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.1 Εισαγωγή

Στην εξέλιξη των κρατών – μελών της Ε.Ε., η εκπαίδευση ασκεί σημαντική επιρροή, καθώς συνδέεται στενά τόσο με τις οικονομικές όσο και με τις κοινωνικές λειτουργίες της Ε.Ε, και επίσης, μπορεί να αποτελέσει μέσο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, εξασφαλίζοντας το κατάλληλο πολιτισμικό και ιδεολογικό περιβάλλον (Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 31-34). Στην εξέλιξη αυτή, που οδηγεί στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, οι κυριότερες θεσμικές παρεμβάσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής, όσον αφορά την εκπαίδευση και τη κατάρτιση, εντοπίζονται στα πιο κάτω καταστατικά κείμενα της ΕΕ:

- Η Συνθήκη της Ρώμης (1957 – 1991)
- Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992 – 1999)
- Η Λευκή Βίβλος (1995)
- Η Στρατηγική της Λισσαβόνας (2000 – 2012), και τέλος
- Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

1.2 Η Συνθήκη της Ρώμης (1957 – 1991)

Η Συνθήκη της Ρώμης (1957), υπήρξε η εναρκτήρια Συνθήκη για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όπου η αναφορά στο κείμενο για την εκπαίδευση αφορά καθαρά την επαγγελματική κατάρτιση. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 41, αναφέρεται στην διάδοση της αγροτικής οικονομίας, μέσω της έρευνας και της επαγγελματικής κατάρτισης. Επίσης, στο άρθρο 118, βασικός στόχος της Επιτροπής για την προώθηση της στενής συνεργασίας μεταξύ των κρατών – μελών της Ε.Ε. είναι η επαγγελματική εκπαίδευση και η συνεχιζόμενη κατάρτιση, και τέλος, στο άρθρο 128, όπου καθορίζονται γενικές αρχές για την εφαρμογή μιας κοινής πολιτικής για την επαγγελματική κατάρτιση, ικανή να συμβάλλει στην ανάπτυξη τόσο των εθνικών οικονομιών όσο και της Κοινής Αγοράς³.

---

3 Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957)

1.3 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992 – 1999)

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, αναγνωρίζεται επισήμως, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, ως τομέας αρμοδιότητας της Ε.Ε⁴. Αποκτώντας νομική βάση, στον τομέα της εκπαίδευσης, συμπεριλήφθηκαν τα άρθρα 126 και 127, προσδιοριζόμενα θεσμικά από την αρχή της επικουρικότητας, όπου η οργάνωση των εκπαιδευτικών συστημάτων και το περιεχόμενο της διδασκαλίας εναπόκεινται καθαρά σε κάθε κράτος μέλος της Ε.Ε. (Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 67-68). Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, η Συνθήκη προέβλεπε ότι: *«Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία»*⁵. Επιπρόσθετα, σε θέματα παιδείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η Κοινότητα και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία μεταξύ των τρίτων χωρών και των αρμόδιων διεθνών οργανισμών⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 149 και 150, της Ενοποιημένης Απόδοσης της Συνθήκης για την Ε.Ε. και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι δράσεις, είχαν ως στόχο:

1. Την ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου:

- Την διάδοση και εκμάθηση των γλωσσών των κρατών μελών για την ανάπτυξη της παιδείας σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Την κινητικότητα των σπουδαστών και των διδασκόντων για διευκόλυνση της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών.
- Την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.
- Την ανταλλαγή πληροφοριών και καλών πρακτικών για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών.
- Την ανάπτυξη ανταλλαγής νέων, καθώς και διοργάνωση κοινωνικό-μορφωτικών δραστηριοτήτων.
- Την ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

---

4 Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.

5 Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992, άρθ. 126, παρ. 1.

6 Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992, άρθ. 126 & 127.

2. Την εφαρμογή πολιτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης:

- Την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας, κυρίως μέσω του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.
- Την συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (EEK) για ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας.
- Την πρόσβαση, ιδίως των νέων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στην ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων.
- Τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων στον τομέα της κατάρτισης.
- Την ανταλλαγή πληροφοριών και καλών πρακτικών για τα συστήματα κατάρτισης μεταξύ των κρατών μελών.

1.4 Η Λευκή Βίβλος (1995)

Βάσει της αρχής της «επικουρικότητας», η Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής πολιτικής, δηλώνει ότι, «η κοινωνική πρόοδος μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των Κρατών Μελών της, των Κοινωνικών Εταίρων και των ευρωπαίων πολιτών. Αυτό σημαίνει ότι, η ίδια η Ένωση θα αναλάβει μέσω δράσεων, πρωτοβουλία, μόνο εάν οι στόχοι αυτοί δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα ίδια τα κράτη μέλη»⁷.

Η «Λευκή Βίβλος για τη Διδασκαλία και τη Μάθηση προς μία κοινωνία της γνώσης» εκδόθηκε το 1995, σε συνέχεια της Λευκής Βίβλου του 1993. Οι αλλαγές, τα τελευταία χρόνια, στην επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο, στην κοινωνία της πληροφορίας και στην διεθνοποίηση των ανταλλαγών, οδηγούν σταδιακά στην κοινωνία του αύριο, με κύρια πρόκληση των έλεγχου αυτών των αλλαγών. Εξαιτίας αυτών των αλλαγών, κεντρικό ρόλο στην Λευκή Βίβλο, αποτελεί ο ρόλος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, ειδικότερα σήμερα που η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός απειλούν όσο ποτέ την κοινωνική συνοχή, εστιάζοντας κυρίως, στο πως εξειδικευμένοι εργαζόμενοι διαθέτοντας τις απαραίτητες δεξιότητες μπορούν να προσαρμόζονται στις νέες απαιτήσεις της ευρύτερης

---

7 Commission of the European Communities: Report to the European Council on the application of the subsidiarity principle (1994), σελ. 13

αγοράς, στο πως ένα άτομο μπορεί να εφοδιαστεί με βασικές ιδιότητες και γνώσεις καθ' όλη της διάρκειας της ζωής του και στο πως τα άτομα που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό μπορούν να επανενταχθούν στον κοινωνικό ιστό. Μεταξύ αυτών των πολύπλοκων και πολυάριθμων μεταβολών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βρίσκεται αντιμέτωπη με τρεις καθοριστικούς παράγοντες⁸:

- ☞ *Το φαινόμενο της κοινωνίας της πληροφορίας*: Βασική συνέπεια είναι η μεταμόρφωση της φύσης της εργασίας και της οργάνωσης της παραγωγής, υποχρεώνοντας τα άτομα να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες.
- ☞ *Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης*: Ανατροπή των δεδομένων στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης που επιβάλλει, σε όλη την Ευρώπη, την ανύψωση του επιπέδου των ικανοτήτων.
- ☞ *Το φαινόμενο του επιστημονικού και τεχνικού πολιτισμού*: Οδηγεί μεν σε γενική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, ενέχοντας επίσης, και πολλούς κινδύνους.

Μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, η Λευκή Βίβλος προτείνει δύο στρατηγικές που μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση των παραπάνω φαινομένων:

- *Ανάπτυξη της γενικής μόρφωσης*: Μέσα από τη γενική μόρφωση τα άτομα θα έχουν τη δυνατότητα να προσανατολίζονται ακόμη πιο εύκολα σε μια κοινωνία ολοένα και πιο περίπλοκη, παρέχοντας τους σημεία αναφοράς που θα μπορούν ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν.
- *Ανάπτυξη της απασχολησιμότητας κάθε ατόμου*: Πώς επιτυγχάνετε αυτός ο στόχος; Με την ενθάρρυνση της κινητικότητας των νέων και των εργαζομένων, με την προώθηση της εκπαίδευσης και κάθε μορφής κατάρτισης σε όλη τη διάρκεια του βίου, με την επικύρωση όλων των κεκτημένων γνώσεων, είτε μέσω μαθημάτων κατάρτισης είτε όχι, που αποκτήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, π.χ. γλώσσες, πληροφορική κλπ., και, τέλος, με την παροχή μιας δεύτερης ευκαιρίας σε νέους που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης⁹.

---

⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Λευκό Βιβλίο: Διδασκαλία και μάθηση προς την κοινωνία της γνώσης (1995), σ.σ. 2-3, 5-10

⁹ Ό.π.

Για την οικοδόμηση της «κοινωνίας της γνώσης», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προτείνει, σε κοινοτικό επίπεδο, την επίτευξη πέντε βασικών στόχων¹⁰:

1. *Ενθάρρυνση της απόκτησης νέων γνώσεων*: Δηλαδή, βελτίωση του γενικού επιπέδου γνώσεων. Η Επιτροπή προτείνει την αναζήτηση νέων τρόπων επικύρωσης δεξιοτήτων, χωρίς να είναι απαραίτητη η ύπαρξη πτυχίου-διπλώματος. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορεί να επιτευχθεί με την εφαρμογή του ευρωπαϊκού συστήματος πιστοποίησης των επαγγελματικών και τεχνικών δεξιοτήτων, με τη μορφή προσωπικών δελτίων δεξιοτήτων.
2. *Προσέγγιση του σχολείου και της επιχείρησης*: Προτείνει την οργάνωση των κέντρων μαθητείας των διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών, την ενθάρρυνση της κινητικότητας των νέων, σύμφωνα με το πρότυπο του προγράμματος "Erasmus", και τη δημιουργία ευρωπαϊκού χάρτη των μαθητευομένων.
3. *Καταπολέμηση του αποκλεισμού: Παροχή μιας δεύτερης ευκαιρίας μέσω του σχολείου*. Η Επιτροπή έχοντας ως σκοπό, το σχολείο να ξαναγίνει ένας ζωντανός χώρος της κοινότητας, προτείνει την στελέχωση των σχολείων με καλύτερους καθηγητές παρέχοντας τους καλύτερη αμοιβή από ότι αλλού, παροχή οπτικοακουστικού υλικού με χρήση πολυμέσων, βελτίωση των ρυθμών διδασκαλίας και δημιουργία ολιγομελών τάξεων. Πως επιτυγχάνεται; Με τη διάθεση συμπληρωματικών ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων υπαρχόντων προγραμμάτων, όπως το Leonardo και το Socrates. Αυτού του είδους πρωτοβουλίες είχαν δοκιμαστεί στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ("*Accelerated Schools*") και στο Ισραήλ ("*Alyat Hanoar*").
4. *Γνώση τριών κοινοτικών γλωσσών*: Προτείνει την καθιέρωση σήματος ποιότητας "*Ευρωπαϊκές Τάξεις*" που θα απονέμεται στα σχολεία, εκείνα, τα οποία, θα έχουν τα καλύτερα αποτελέσματα στην εκμάθηση ξένων γλωσσών.
5. *Ίση μεταχείριση των επενδύσεων σε υλικοτεχνική υποδομή και των επενδύσεων για την κατάρτιση*: Προτείνει την αλλαγή της φορολογικής και λογιστικής αντιμετώπισης των δαπανών όσον αφορά την κατάρτιση. Απαραίτητα μέτρα πρέπει να ληφθούν, υπέρ αυτών των επιχειρήσεων, που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην κατάρτιση, επιτρέποντας τους την εγγραφή, μέρους του ποσού που δαπανούν για τη κατάρτιση, στα άυλα ενεργητικά στοιχεία του ισολογισμού τους.

---

101) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Λευκό Βιβλίο: Διδασκαλία και μάθηση προς την κοινωνία της γνώσης (1995), σελ. 5-10. 2) Διδασκαλία και Μάθηση: Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχειρεί να χαράξει το δρόμο προς την «Κοινωνία της γνώσης»

1.5 Η Στρατηγική της Λισσαβόνας (2000 – 2012)

Οι αρχηγοί των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 23 και 24 Μαρτίου 2000, στη Λισσαβόνα, πραγματοποίησαν Σύνοδο Κορυφής για τη θέσπιση ενός νέου στρατηγικού στόχου που απέβλεπε στην ενίσχυση της απασχόλησης, στην οικονομική μεταρρύθμιση και στη κοινωνική συνοχή. Η νέα πρόκληση που έπρεπε να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, ήταν: α) η μεγάλη ποιοτική μεταλλαγή, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και της καθοδηγούμενης, από τη γνώση, νέας οικονομίας. Σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων, οι αλλαγές αυτές, έχουν επιπτώσεις και απαιτούν ριζικό μετασχηματισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας, καθώς επίσης, θα πρέπει να διαμορφωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σύμφωνες με τις κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις των πολιτών αλλά και με την επικείμενη διεύρυνση κατά νου, και β) λόγω των έντονων μεταβολών «η Ένωση απαιτείται να θέσει έναν σαφή στρατηγικό στόχο και να συμφωνήσει για ένα τολμηρό πρόγραμμα για την ανάπτυξη γνωστικών υποδομών, την ενίσχυση της καινοτομίας και της οικονομικής μεταρρύθμισης και τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και εκπαίδευσης». Ο κεντρικός στρατηγικός στόχος, που αποτέλεσε αφορμή για τη δημιουργία μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση, ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»¹¹.

Για την προετοιμασία της μετάβασης προς μια ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία, βασισμένη στη γνώση, οι επιμέρους στόχοι της Συνθήκης της Λισσαβόνας¹², είναι:

1. **Μια κοινωνία της πληροφορίας για όλους**, όπου θα έχει ως επακόλουθο, την αύξηση της οικονομίας, της ανταγωνιστικότητας, και της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης και περαιτέρω την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και του περιβάλλοντος.
2. **Η δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας και Καινοτομίας**, με πιο αποτελεσματικές και καινοτόμες ερευνητικές δραστηριότητες.

---

11 Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, 23 και 24 Μαρτίου 2000, σελ. 1.

12 Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, 23 και 24 Μαρτίου 2000, σελ. 2-7

3. **Η δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ίδρυση και την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρήσεων, ιδίως μικρομεσαίων**, με την ύπαρξη ρυθμιστικού περιβάλλοντος που συμβάλλει στο επιχειρηματικό πνεύμα, στις επενδύσεις και την καινοτομία.
4. **Οικονομικές μεταρρυθμίσεις για μια πλήρη και εντελώς λειτουργική εσωτερική αγορά**, για διασφάλιση των συμφερόντων των επιχειρήσεων και των καταναλωτών.
5. **Αποτελεσματικές και ολοκληρωμένες κεφαλαιαγορές**, οι οποίες παίζουν ουσιαστικό ρόλο στην υποστήριξη του επιχειρηματικού πνεύματος, στην πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες και στη διευκόλυνση νέων ιδεών.
6. **Συντονισμός των μακροοικονομικών πολιτικών: δημοσιονομική εξυγίανση, ποιότητα και βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών**, με εφαρμογή ενός υγιούς περιβάλλοντος ενισχύοντας το ρόλο των διαρθρωτικών πολιτικών.
7. **Εκπαίδευση και κατάρτιση για τη ζωή και την εργασία στην κοινωνία της γνώσης**, με ανταπόκριση στις νέες συνθήκες της κοινωνίας της γνώσης (ποιότητα απασχόλησης, ανάγκη για καλύτερο επίπεδο).
8. **Περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας στην Ευρώπη: ανάπτυξη μιας ενεργητικής πολιτικής για την απασχόληση**, με: i) αύξηση της απασχόλησης στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, ii) μείωση των ελλείψεων δεξιοτήτων και βελτίωσης της απασχολησιμότητας, iii) περισσότερη έμφαση στη ΔΒΜ, ως βασικό στοιχείο του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, και iv) προώθηση ίσων ευκαιριών περιορίζοντας τον επαγγελματικό διαχωρισμό.
9. **Προαγωγή της κοινωνικής ένταξης**, με εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Επιπρόσθετα, ενδιαφέρουσα καινοτομία στη Συνθήκη της Λισσαβόνας αποτελεί η εισαγωγή μιας διάταξης, η οποία χαρακτηρίζεται ως οριζόντια «κοινωνική ρήτρα», με την οποία η διασφάλιση υψηλού επιπέδου απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, για τα οποία εδραιώνεται, αποτελούσαν τον βασικό τομέα ενδιαφέροντος, πέρα από τον οικονομικό, και τον κοινωνικό τους ρόλο: «Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση συνεκτιμά τις απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης, με τη διασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής

προστασίας, με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και προστασίας της ανθρώπινης υγείας»¹³.

1.6 Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Τον Μάρτιο του 2010 παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε συνέχεια της Στρατηγικής Λισσαβόνας, η Στρατηγική «Ευρώπη 2020», με δεκαετή χρονική διάρκεια (2010 – 2020). Η Στρατηγική δημιουργήθηκε για να βοηθήσει τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις των τελευταίων ετών και να προσαρμοστούν στην παγκοσμιοποίηση. Επίσης, σχεδιάστηκε με γνώμονα ένα καινούριο όραμα, το οποίο καθορίζεται μέσα από τρία πεδία προτεραιότητας, την επίτευξη έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Η νέα αυτή Στρατηγική παρουσιάζει πολλούς στόχους και προκλήσεις, προτεραιότητες, καθώς και εμβληματικές πρωτοβουλίες που εστιάζουν στην ποιοτική και ποσοτική επίτευξη των στόχων¹⁴.

Οι τρεις τομείς προτεραιότητας – άξονες δράσης της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» που έθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθορίζονται ως εξής:

- **Στον τομέα της Έξυπνης Ανάπτυξης:** Ανάπτυξη μιας οικονομίας βασιζόμενης στη γνώση και στην καινοτομία με νέες μορφές οικονομικής δραστηριότητας, μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα και βελτίωση της θέσης της Ένωσης ανάμεσα στις παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις.
- **Στον τομέα της Βιώσιμης Ανάπτυξης:** Προώθηση μιας πιο αποδοτικής χρήσης πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας, ούτως ώστε να βελτιωθεί η ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα, η οποία θα επιδιώκει μία ανάπτυξη που θα στοχεύει στην αποδοτική αξιοποίηση των πόρων και στην πράσινη και ανταγωνιστική οικονομία.

---

13 1) Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 95-96, 2) Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C306), 2007, άθρ. 5α., 3) Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση

14 1) Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 223, 235 και 2) Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 2020 τελικό, σελ. 5

- **Στον τομέα της Ανάπτυξης Χωρίς Αποκλεισμούς:** Ανάπτυξη μιας οικονομίας όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη θα επιδιώκουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης και εδραίωση της κοινωνικής και γεωγραφικής συνοχής¹⁵.

Η Ένωση έχοντας ως σκοπό «να βοηθήσει την Ευρώπη να ανακάμψει από την κρίση και να βγει ισχυρότερη, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της έξυπνης, διατηρήσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης η οποία θα βασίζεται σε πέντε πρωταρχικούς στόχους της ΕΕ που αφορούν την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών για την καινοτομία, την έρευνα και την ανάπτυξη, την επίτευξη των στόχων που αφορούν την αλλαγή του κλίματος και την ενέργεια, τη βελτίωση των βαθμίδων εκπαίδευσης και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, ιδίως με τη μείωση της φτώχειας¹⁶», θέτει τους εξής στόχους που θα πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2020:

- ☞ 1^{ος} Στόχος: Τομέας «**Απασχόλησης**». Ένταξη του 75% του πληθυσμού στην απασχόληση ηλικίας 20 έως 64 ετών.
- ☞ 2^{ος} Στόχος: Τομέας «**Έρευνας και Ανάπτυξης (E&A)**». Επένδυση 3% του ΑΕΠ της ΕΕ στην E&A.
- ☞ 3^{ος} Στόχος: Τομέας «**Κλιματικής αλλαγής και ενεργειακής βιωσιμότητας**». Οι στόχοι του «20/20/20» ως προς το κλίμα και την ενέργεια θα πρέπει να έχουν επιφέρει: i. 20% μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (και εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν και 30%), ii) αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης και iii) εξασφάλιση κατά 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.
- ☞ 4^{ος} Στόχος: Τομέας «**Εκπαίδευσης**». Μείωση του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την σχολική εκπαίδευση σε 10%, από το σημερινό 15%, και ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από 31% σε τουλάχιστον 40% ηλικίας 30 έως 34 ετών.
- ☞ 5^{ος} Στόχος: Τομέας «**Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού**». Μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού¹⁷.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 2020, οι στόχοι που προαναφέρθηκαν είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους και έχουν κρίσιμη σημασία για τη

---

15 1) Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 222-224 και 2) Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 2020 τελικό, σελ. 5

16 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C188 E/42, 2012, σελ. 2

17 1) Σ. Μπουτσιούκη, 2017, σσ. 225-228 και 2) Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 2020 τελικό, σελ. 5, 13

συνολική επιτυχία της ΕΕ και για αυτό το λόγο η Επιτροπή πρότεινε να μετατραπούν οι στόχοι της ΕΕ σε εθνικούς στόχους και πορείες.

Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» εισάγει επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες για την επίτευξη των στόχων, τα οποία συνοψίζονται στον Πίνακα 1.1, δηλαδή την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010), σελ. 5-6, 37):

Έξυπνη ανάπτυξη:

- ⇒ «*Ένωση καινοτομίας*», βελτίωση των συνθηκών και της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για έρευνα και καινοτομία για εξασφάλιση καινοτόμων ιδεών που θα μπορέσουν να μετατραπούν σε προϊόντα και υπηρεσίες που θα δημιουργήσουν ανάπτυξη και θέσεις εργασίας.
- ⇒ «*Νεολαία σε κίνηση*», ενίσχυση της απόδοσης των εκπαιδευτικών συστημάτων και την εύκολη πρόσβαση των νέων στην αγορά εργασίας.
- ⇒ «*Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη*», επίσπευση της ανάπτυξης του Διαδικτύου υψηλής ταχύτητας για διευκόλυνση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στα οφέλη της ψηφιακής ενιαίας αγοράς.

Βιώσιμη ανάπτυξη:

- ⇒ «*Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους*», αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση των πόρων, στήριξη της αλλαγής σε οικονομίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα, αύξηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, εκσυγχρονισμός στον τομέα των μεταφορών και προώθηση της ενεργειακής απόδοσης.
- ⇒ «*Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης*», βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, κυρίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ), στήριξη της ανάπτυξης για ισχυρή και βιώσιμη βιομηχανική βάση, ικανής να ανταπεξέρχεται στον παγκόσμιο ανταγωνισμό.

Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς:

- ⇒ «*Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας*», εκσυγχρονισμός των αγορών εργασίας και ενδυνάμωση των πολιτών μέσω ανάπτυξης των δεξιοτήτων τους με σκοπό την αύξηση συμμετοχής τους και την καλύτερη αντιστοίχιση μεταξύ προσφοράς και

ζήτησης στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού.

⇒ «*Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας*», εξασφάλιση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, ούτως ώστε τα οφέλη της ανάπτυξης και της απασχόλησης να είναι ευρέως διαδεδομένα και οι πολίτες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να ζουν αξιοπρεπώς και να γίνουν ενεργοί πολίτες της κοινωνίας.

Οι στόχοι, όπως προαναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους, διότι: α) Τα καλύτερα επίπεδα εκπαίδευσης και η πρόοδος στην αύξηση των ποσοστών απασχόλησης συμβάλλουν στην απασχολησιμότητα και στη μείωση της φτώχειας, αντίστοιχα. β) Η μεγαλύτερη ικανότητα για έρευνα και ανάπτυξη, καθώς και καινοτομία, σε συνδυασμό με την αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων, σε όλους τους τομείς της οικονομίας, θα προωθήσει τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και θα βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα, και, γ) Οι επενδύσεις σε τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα θα επιφέρουν θετικές επιδράσεις στο περιβάλλον, συμβάλλοντας στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και στη δημιουργία νέων δυνατοτήτων στις επιχειρήσεις και στην απασχόληση. Επίσης, οι στόχοι αυτοί, είναι αντιπροσωπευτικοί και όχι διεξοδικοί, διότι υπάρχει διαφορά μεταξύ των κρατών μελών, όπου η ΕΕ των 27 χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυμορφία. Παρά τις διαφορές που παρατηρούνται στα κράτη μέλη, σε επίπεδο ανάπτυξης και βιοτικού επιπέδου, η Επιτροπή εκτιμά ότι οι προτεινόμενοι στόχοι είναι στον ίδιο βαθμό συναφείς για όλους. Με ισχυρή ηγεσία, αποτελεσματικό μηχανισμό λήψης αποφάσεων και ανάληψη δεσμεύσεων αρκούν για να αλλάξουν οι στάσεις και οι πρακτικές της ΕΕ, ούτως ώστε να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα που συνοψίζονται στους εν λόγω στόχους¹⁸.

Πίνακας 1.1

Στόχοι Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»

<p>Στόχοι Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»:</p> <ul style="list-style-type: none">
✓ Απασχόληση
✓ Έρευνα και Ανάπτυξη (E&A)
✓ Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα
✓ Εκπαίδευση
---

18 Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 2020 τελικό, σ. 13-14

✓ Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού		
ΕΞΥΠΗΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥΣ
ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ		
Καινοτομία Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Ένωση καινοτομίας</i> »	Κλίμα, Ενέργεια και Κινητικότητα Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους</i> »	Απασχόληση και Δεξιότητες Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας</i> »
Εκπαίδευση Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Νεολαία σε κίνηση</i> »	Ανταγωνιστικότητα Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης</i> »	Καταπολέμηση της Φτώχειας Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας</i> »
Ψηφιακή Κοινωνία Εμβληματική πρωτοβουλία της ΕΕ « <i>Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη</i> »		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κίνητρα και Εμπόδια Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση

2.1 Εισαγωγή

Σε αυτή την ενότητα γίνεται, αρχικά, μία γενική αναφορά στο ποια είναι τα κίνητρα και τα εμπόδια συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΜ και ΔΒΕ, και περαιτέρω εξετάζεται, στην περίπτωση της Ελλάδας, ποιοι είναι οι λόγοι/παράγοντες χαμηλής συμμετοχής των Ελλήνων στη ΔΒΜ.

2.2 Κίνητρα Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση

Σύμφωνα με την έρευνα του C. O. Houle, όπως αναφέρει ο Καραλής (2013), διέκρινε τρεις τύπους προσέγγισης συμμετοχής των ενηλίκων εκπαιδευομένων σε προγράμματα εκπαίδευσης (*Houle's typology of adult learners*):

α. Τους προσανατολισμένους στους στόχους, είναι εκείνοι που χρησιμοποιούν την εκπαίδευση ως μέσο να επιτύχουν αρκετά σαφείς στόχους. Ουσιαστικά, οι γνώσεις πρέπει να χρησιμοποιηθούν, αν όχι, τότε γιατί να τις αποκτήσουμε; Όπως για παράδειγμα, για

προαγωγή στον εργασιακό τους χώρο. Η εκπαίδευση είναι σε επεισόδια, κάθε ένα από τα οποία αρχίζει με την πραγματοποίηση μιας ανάγκης ή την αναγνώριση ενός ενδιαφέροντος. Δεν υπάρχει σταθερή, συνεχής ροή στην εκμάθηση τέτοιων ανθρώπων, αν και είναι ένα επαναλαμβανόμενο χαρακτηριστικό της ζωής τους.

β. Τους προσανατολισμένους στη δράση, οι οποίοι συμμετέχουν επειδή βρίσκουν, κατά την διαδικασία της μάθησης, ένα νόημα που δεν έχει κάποια αναγκαία σχέση, είτε συχνά είτε καθόλου, με το περιεχόμενο ή τους ανακοινωθέντες σκοπούς της δραστηριότητας. Σε αυτή τη περίπτωση, οι λόγοι της μάθησης για τους ανθρώπους μπορεί να είναι η χαρά της συμμετοχής, το αίσθημα της μοναξιάς, η αναζήτηση συντρόφου ή η αποφυγή συντρόφου/συζύγου, η συνέχιση οικογενειακής παράδοσης αλλά και άνθρωποι που έχουν ασχοληθεί με την εκπαίδευση τόσο πολύ και σε τέτοιο βαθμό που έχει γίνει πλέον μια ουσιαστικά χωρίς νόημα δραστηριότητα.

γ. Στους προσανατολισμένους στη μάθηση, οι οποίοι αναζητούν γνώση για χάρη της γνώσης, όπου η εκπαίδευση είναι μια συνεχής παρά μια συνεχιζόμενη δραστηριότητα. Κάθε συγκεκριμένη εκπαιδευτική εμπειρία είναι μια δραστηριότητα με στόχο, όπου, η συνέχεια και το εύρος αυτών των εμπειριών καθιστούν το συνολικό πρότυπο συμμετοχής πολύ μεγαλύτερο από το άθροισμα των τμημάτων της. Οι περισσότεροι είναι φανατικοί αναγνώστες από την παιδική τους ηλικία, γίνονται μέλη ομάδων για εκπαιδευτικούς λόγους, διαλέγουν τα σοβαρά προγράμματα στην τηλεόραση και ραδιόφωνο, επιλέγουν τα επαγγέλματα τους και παίρνουν αποφάσεις ζωής σύμφωνα με τις δυνατότητες ανάπτυξης που προσφέρουν¹⁹.

Ο Boshier, κατευθυνόμενος από την τυπολογία του Houle, εστίασε όχι μόνον στους τύπους των εκπαιδευομένων αλλά και στα κίνητρα συμμετοχής τους με βάση τους προσανατολισμούς τους, δημιουργώντας την Κλίμακα Εκπαιδευτικής Συμμετοχής EPS (*Educational Participation Scale*), με τις κατηγορίες: α. Επαγγελματική αναβάθμιση, β. Εξωτερικές προσδοκίες, γ. Κοινωνική προσφορά, δ. Ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, ε. Διαφυγή από άλλες καταστάσεις, και στ. Ενδιαφέρον για τη γνώση. Έπειτα, ο Boshier, καθώς και άλλοι ερευνητές, εφαρμόζοντας σε διαφορετικούς πληθυσμούς και εκπαιδευτικό

---

19 Houle, C.O. (1961). *The Inquiring Mind*. Madison: University of Wisconsin Press, σ.σ. 15-29

περιβάλλον την κλίμακα EPS της εκπαίδευσης ενηλίκων, κατέληξαν στις ακόλουθες κατηγορίες: α) Βελτίωση της επικοινωνιακής ικανότητας, β) Εκπαιδευτική προετοιμασία, γ) Ανάπτυξη κοινωνικών επαφών, δ) Επαγγελματική εξέλιξη, ε) Επιδίωξη κοινωνικών ερεθισμάτων, στ) Βελτίωση σχέσεων στην οικογένεια, και η) Ενδιαφέρον για μάθηση σε ένα αντικείμενο²⁰.

Ο Mezirow, για την κατανόηση της συμμετοχής των ενηλίκων στην εκπαίδευση, διαμορφώνει ένα θεωρητικό πλαίσιο χρησιμοποιώντας τον όρο της οπτικής (*perspective*), ο οποίος αποδίδεται από τον ίδιο στους Becker, Geer & Hughes που τον ορίζουν ως «ένα συντεταγμένο σύνολο ιδεών και πράξεων που ένα άτομο χρησιμοποιεί σε μια προβληματική κατάσταση... ο κανονικός τρόπος που σκέφτεται, αισθάνεται και δρα ένα άτομο σε μια τέτοια κατάσταση»²¹. Επίσης, σύμφωνα με τον Mezirow, ο τρόπος με τον οποίο ένα άτομο προσδιορίζει μια τέτοια κατάσταση έχει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά: α) Καθορισμός των στόχων, β. Οι τυπικοί και άτυποι κανόνες, στην οποία καθορίζεται η δράση αυτή, γ. Περιγραφή των απαιτήσεων που ο ίδιος εισάγει στη δράση του και του οργανισμού μέσα στον οποίο δρα, και δ. Αμοιβές και τιμωρίες²².

Τέλος, σχετικά με τα κίνητρα συμμετοχής των ενηλίκων στην μη τυπική εκπαίδευση, η θεωρητικός Patricia K. Cross, βάση ερευνητικών ευρημάτων από το χώρο των ΗΠΑ, συμπεραίνει ότι ο βασικότερος παράγοντας που επηρεάζει των συμμετοχή των ενηλίκων είναι ο βαθμός φοίτησης τους στην τυπική εκπαίδευση, δηλαδή το εκπαιδευτικό του επίπεδο, «όσο περισσότερη εκπαίδευση έχουν οι άνθρωποι, τόσο περισσότερο ενδιαφέρονται για περαιτέρω εκπαίδευση» ή με διαφορετική διατύπωση «η μάθηση είναι εθιστική, όσο περισσότερη εκπαίδευση έχουν οι άνθρωποι, τόσο περισσότερη επιθυμούν»²³. Επιπλέον, η Cross, ως βασικό εμπόδιο συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων για τους λιγότερο εκπαιδευμένους, θέτει, την έλλειψη ενδιαφέροντος²⁴.

---

20 Θ. Καραλής (2013), σ. 34

21 Ό.π.

22 Ό.π.

23 Ό.π., σ. 35

24 Ό.π.

2.3 Εμπόδια Συμμετοχής Ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση

Τα εμπόδια συμμετοχής ενηλίκων στη ΔΒΜ, όπως αναφέρει ο Καραλής (2013)²⁵, σύμφωνα με την Cross, κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: α) στα Καταστασιακά, β) στα Θεσμικά, και γ) στα Προδιαθετικά. Αναλυτικά:

➤ **Καταστασιακά (Situational):**

Πρόκειται για εμπόδια τα οποία εξαρτώνται από την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο εκπαιδευόμενος σε μια συγκεκριμένη περίοδο και περιλαμβάνει παράγοντες, όπως είναι: έλλειψη χρόνου, έλλειψη χρημάτων, η φροντίδα των γονέων από τα παιδιά κ.ά.

➤ **Θεσμικά (Organizational):**

Επρόκειτο για εμπόδια που οφείλονται σε παράγοντες που συνδέονται με τους θεσμούς και με τους διάφορους οργανισμούς που προσφέρουν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων ή επιπρόσθετα ρυθμίζουν το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας αυτών των προγραμμάτων. Οι παράγοντες που αποκλείουν ή αποθαρρύνουν τους ενήλικες είναι π.χ. οι προϋποθέσεις εισαγωγής σε ορισμένα προγράμματα, οι ώρες διεξαγωγής των προγραμμάτων, η περιορισμένη προσφορά των προγραμμάτων.

➤ **Προδιαθετικά (Dispositional):**

Πρόκειται για εμπόδια που οφείλονται σε στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευομένων απέναντι στη μάθηση, π.χ. ενήλικοι με χαμηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο που πιστεύουν ότι δεν θα καταφέρουν να ολοκληρώσουν την εκπαίδευση ή άτομα τρίτης ηλικίας θεωρούν ότι είναι πολύ μεγάλοι για να εκπαιδευτούν.

Επιπρόσθετα, οι Rubenson & Desjardins ²⁶, βασιζόμενοι στην τυπολογία των εμποδίων της Cross διαπίστωσαν ότι:

1. Τα καταστασιακά εμπόδια παρατηρούνται με μεγαλύτερη συχνότητα στους άνεργους, στους εργαζόμενους, στις γυναίκες και στις ηλικίες 26 έως 45 ετών, οι οποίες, χαρακτηρίζονται από αυξημένες εργασιακές και οικογενειακές δεσμεύσεις, και δεν

---

25 Ό.π., σ.σ. 35-36

26 Ό.π., σ.σ. 37-38

συνδέονται με το επίπεδο των προσόντων και με το είδος της εργασίας (πνευματική η χειρωνακτική).

2. Τα θεσμικά εμπόδια παρατηρούνται συχνότερα στους χειρώνακτες και στους άνεργους.
3. Τα προδιαθετικά εμπόδια παρατηρούνται πιο συχνά σε αυτούς που έχουν σχετικά λίγα έτη εκπαίδευσης, καθώς και στους χειρώνακτες.

Έπειτα, ομαδοποίησαν τους δύο πρώτους τύπους εμποδίων της Cross σε μία κατηγορία, τα δομικά (*structural barriers*), επειδή, στην ουσία και οι δύο τύποι αναφέρονται σε κοινωνικές συνθήκες και δομές²⁷.

Λαμβάνοντας υπόψη τα εμπόδια που προαναφέρθηκαν, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με έρευνα του Υπουργείου Παιδείας (Public Issue, 2010), οι βασικότεροι λόγοι που οδηγούν τους ενήλικες να μη συμμετάσχουν σε προγράμματα ΔΒΜ είναι: Η έλλειψη χρόνου (25%), η έλλειψη πληροφόρησης (17%), η απουσία κινήτρων (18%), η ηλικία (11%) και οικογενειακοί λόγοι (9%). Τέλος, βασικά εμπόδια για τη συμμετοχή σε προγράμματα ΔΒΜ, αποτελούν: οι επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις (66% και 63%, αντίστοιχα), τα προγράμματα δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους (60%), η απόσταση του τόπου υλοποίησης των προγραμμάτων (79%), και καμία υποστήριξη από εργοδότη ή οικογένεια (58% και 50%, αντίστοιχα)²⁸.

2.4 Η συμμετοχή των Ελλήνων στη Διά Βίου Μάθηση

Ο Θ. Καραλής (2016)²⁹, σε συνεργασία με τα ερευνητικά ινστιτούτα της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.) και της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.), διεξήγαγε έρευνα, εν μέσω οικονομικής ύφεσης, σχετικά με τα κίνητρα και τα εμπόδια της συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΜ για τη χρονική περίοδο 2011-2016.

Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι, το 61,3% των ερωτηθέντων, όσον αφορά τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή σεμινάριο που σχετίζεται με το

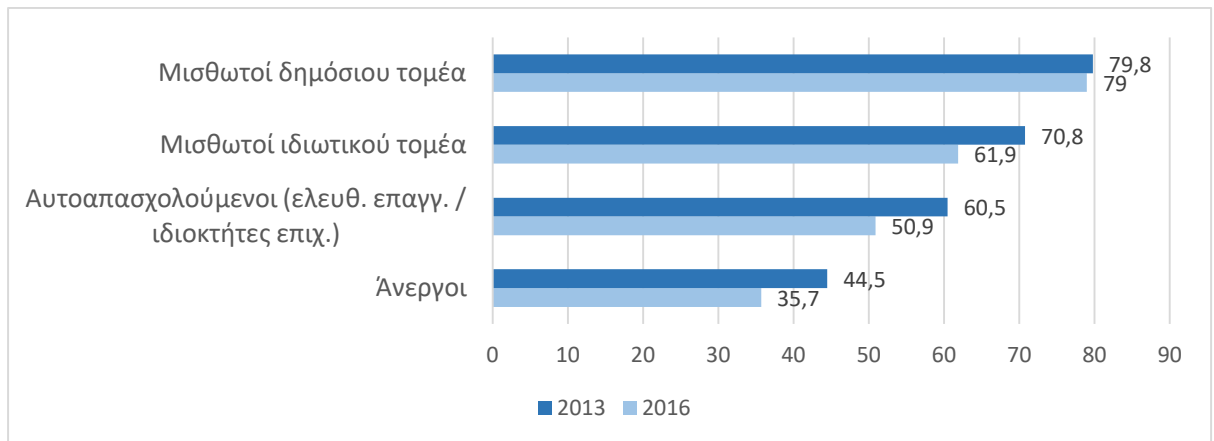
27 Ό.π., σ. 38

28 Ό.π. σ.σ. 43-44

29 Θ. Καραλής (2016), Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής (2011-2016), σ.σ. 38-40 & 46-47

επάγγελμά τους, απάντησε ότι έχει συμμετάσχει έστω μια φορά τουλάχιστον κατά το παρελθόν, και επίσης, οι πολίτες που εργάζονται συμμετέχουν σε υψηλότερο βαθμό σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, όπως φαίνεται στο παρακάτω Διάγραμμα Ι.

Διάγραμμα 2.1

Διαχρονική συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα (2013-2016)

Πηγή: Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής (2011-2016), σ. 38

Ως προς τα λοιπά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων που έχουν συμμετάσχει τουλάχιστον μία φορά κατά το παρελθόν σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, διαπίστωσε τα κάτωθι:

- Ως προς την κατανομή του φύλου, υπάρχει σχετική ισορροπία με μερική απόκλιση μεταξύ ανδρών και γυναικών (61,5% και 61%, αντίστοιχα).
- Ως προς τις περιοχές της χώρας, η συμμετοχή ήταν ιδιαίτερα αυξημένη στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Ελλάδας, με μεγαλύτερο ποσοστό στο Ηράκλειο (67%) και την Αθήνα (61,3%), ακολουθεί η Λάρισα (61%) και η Πάτρα (60,4%), ενώ η Θεσσαλονίκη εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό με 58,9%.
- Ως προς τα έτη απασχόλησης, τα οποία επιδρούν στην παρακολούθηση προγραμμάτων (έως 5 έτη: 43,2%, 6-10 έτη: 57,0%, 11-20 έτη: 64,0%, 21-30 έτη: 65,5% και πάνω από 30 έτη: 74,2%)..
- Ως προς τη θέση στην ιεραρχία, η οποία σχετίζεται με τα ποσοστά παρακολούθησης (εργαζόμενοι που εποπτεύουν: 69,7%, εργαζόμενοι που δεν εποπτεύουν: 57,0%).

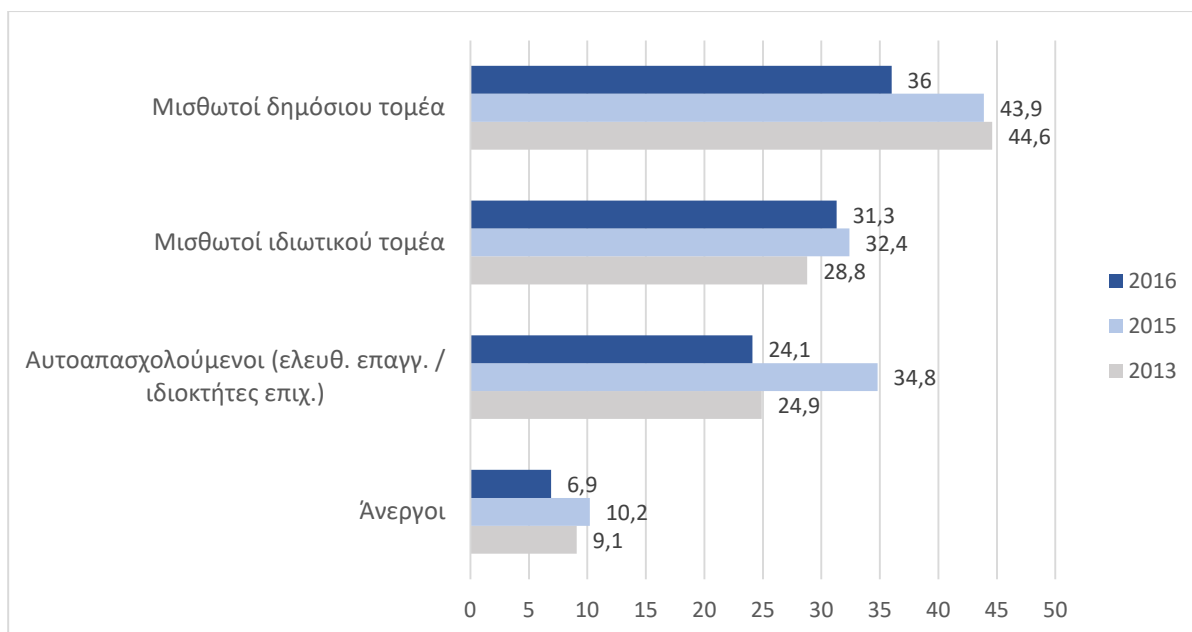
- Ως προς το οικογενειακό εισόδημα, οι ερωτώμενοι που δηλώνουν επαρκές εισόδημα παρουσιάζουν πιο υψηλά ποσοστά συμμετοχής (69,2%) έναντι αυτών που δηλώνουν ανεπαρκές οικογενειακό εισόδημα (52,3%).
- Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο, όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο τόσο αυξάνεται και η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης (κατώτερη/μέση: 43,4%, ανώτερη: 62,3% και ανώτατη: 78,5%).
- Ως προς τη συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις, υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες (μέλη σωματείων και συνδικάτων 77,5%, έναντι 57,7% των μη μελών, μέλη εθελοντικής οργάνωσης 72,8%, έναντι 59,1% των μη μελών και μέλη πολιτικών κομμάτων 75,5%, έναντι 60,6% των μη μελών).
- Ως προς την πολιτική αυτοτοποθέτηση, δεν υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση (Δεξιά/Κεντροδεξιά: 62,0%, Κέντρο: 63,4% και Κεντροαριστερά/Αριστερά: 65,6%).

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τη συμμετοχή τους κατά την διάρκεια των ετών 2015 και 2016, το 27,9% δήλωσε ότι έχει συμμετάσχει έστω σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα ή σεμινάριο που σχετιζόταν με το επάγγελμα τους κατά τη διάρκεια του 2015, ενώ το ποσοστό για το 2016 ήταν 22,7%. Επιπλέον, το ποσοστό συμμετοχής για το 2013 ήταν 24% και για το 2011 περίπου 18,3%.

Σημαντικές διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται, όπως φαίνεται στο παρακάτω Διάγραμμα II, στη συμμετοχή ως προς την επαγγελματική κατηγορία, όπου οι άνεργοι εμφανίζουν πολύ μικρή συμμετοχή από εκείνη των άλλων κατηγοριών, ενώ τα ποσοστά των μισθωτών του δημόσιου τομέα εμφανίζονται πολύ μεγαλύτερα.

Διάγραμμα 2.2

Συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα έτη 2013, 2015, 2016 - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα

Πηγή: Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής (2011-2016), σ. 39

Περαιτέρω, όσον αφορά τη συμμετοχή στη γενική εκπαίδευση ενηλίκων, το 11,6% δήλωσε ότι κατά τη διάρκεια του 2015 συμμετείχε είτε σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή σε εκπαιδευτική δραστηριότητα ή σε σεμινάριο γενικής μόρφωσης/παιδείας, ενώ, αντίστοιχα, κατά τη διάρκεια του 2016, η συμμετοχή ανερχόταν σε 9,8%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα έτη 2013 και 2011 είναι 11,6% και 9,7%.

Επιπλέον, τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν ότι, το ποσοστό των συμμετεχόντων και στους δύο τύπους προγραμμάτων, της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων και της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, είναι 4,9% για το 2015 και 3,7% για το 2016. Επομένως, το ποσοστό που συμμετείχε σε δραστηριότητες, γενικά, ΔΒΕ, ανέρχεται στο 34,6% για το έτος 2015, και 28,8% για το έτος 2016. Τα αντίστοιχα ποσοστά, για τα έτη 2013 και 2011, ήταν 31,4% και 26,5%.

Τέλος, αξιοσημείωτο της έρευνας, αποτελεί, η περίπτωση στην οποία οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ποια από τα εμπόδια (ή ποιοι παράγοντες) καθιστούν αδύνατη ή μειώνουν τον βαθμό συμμετοχής τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα, εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Πίνακας 2.1 Εμπόδια για συμμετοχή

	2011	2013	2016
Κόστος συμμετοχής	81,4%	82,9%	83,4%
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	68,2%	70,6%	66,8%
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να παρακολουθήσω	56,5%	62,4%	63,3%
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	48,0%	57,5%	57,9%
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	47,4%	54,2%	59,0%
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	44,7%	48,1%	43,1%
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,0%	45,0%	47,1%
Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης	29,7%	34,2%	32,2%
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	29,2%	31,7%	30,9%
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	28,3%	41,8%	46,2%
Μπορώ να μάθω και με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	26,5%	29,7%	—
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	26,1%	30,6%	—
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	21,4%	23,0%	—
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	19,9%	26,9%	—
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	15,5%	21,4%	—
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	15,3%	19,9%	—
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	15,2%	20,2%	—
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	10,9%	14,2%	—
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	9,5%	12,5%	—
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια μου θυμίζουν το σχολείο	6,7%	8,9%	—
Είμαι πολύ μεγάλος/η πλέον για να μάθω	6,7%	7,3%	—
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	4,0%	5,7%	—

Πηγή: Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής (2011-2016), σ. 46

Από τα αποτελέσματα του παραπάνω Πίνακα 2.1, διαπιστώνετε ότι, το μεγαλύτερο εμπόδιο είναι το κόστος συμμετοχής, με υψηλότερο ποσοστό του 80%. Επίσης, παρατηρείται σημαντική αύξηση του ποσοστού των συμμετεχόντων που δηλώνουν ως εμπόδιο την έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας των παιδιών με ποσοστό 46,2% το 2016, έναντι 28,3% το 2011 και 41,8% το 2013. Επιπρόσθετα, λαμβάνοντας υπόψη την κατηγοριοποίηση της Cross, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα πρώτα επτά κατά σειρά εμπόδια εντάσσονται στα θεσμικά εμπόδια, με τα επόμενα τρία στα καταστασιακά εμπόδια, ενώ κατά Rubenson-Desjardins και

τα δέκα πρώτα εμπόδια εντάσσονται στα δομικά εμπόδια. Όσον αφορά τα προδιαθετικά εμπόδια, παρατηρείται ότι, κατατάσσονται στα χαμηλά εμπόδια συμμετοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Οικονομικό-Κοινωνικό-Τεχνολογικό- Πολιτισμικό Πλαίσιο της Ελλάδας

Ο ρόλος της εκπαίδευσης, τα τελευταία χρόνια, έχει αναβαθμιστεί και επαναπροσδιοριστεί. Η εκπαίδευση ενηλίκων, θεωρείται, ως ένα από τα κυριότερα μέσα τόσο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών και την οικονομική ανάπτυξη, όσο και για την αφομοίωση των παγκόσμιων οικονομικο-κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών και καλείται να ανταποκριθεί στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που αυτές συνεπάγονται. Επίσης, θεωρείται, ότι η εκπαίδευση ενηλίκων συμβάλλει στην ουσιαστική εξειδίκευση και αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού³⁰.

Λόγω της παγκοσμιοποίησης, οι ραγδαίες διεθνείς εξελίξεις, επιβάλλουν, τον οικονομικό και τεχνολογικό εκσυγχρονισμό στην διαφοροποίηση των αναγκών της οικονομίας σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, καθιστώντας, τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, ανεπαρκείς, καθώς περιορίζονται στα όρια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η ανάγκη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, η διεθνοποίηση της οικονομίας και η όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού, ανατρέπει τα δεδομένα τόσο στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, όσο και στις διαδικασίες παραγωγής και προώθησης προϊόντων. Η εξέλιξη του τριτογενή τομέα παραγωγής, η ραγδαία είσοδος των γυναικών τα τελευταία χρόνια στην αγορά εργασίας και η αύξηση του μέσου όρου ηλικίας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, λόγω υπογεννητικότητας, είναι παράγοντες που καθιστούν αναγκαία την προσαρμογή των εργαζομένων σε νέα δεδομένα επαγγελματικών πλαισίων, έχοντας ως βασική προϋπόθεση τη συνεχή βελτίωση των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων τους³¹.

Οι τεχνολογικές αυτές εξελίξεις προξενούν αλλαγές στο χώρο της παραγωγής και της οικονομίας, οι οποίες συνδέονται με την προβολή νέων επιχειρηματικών τομέων που βασίζονται: α) σε νέες τεχνολογίες, β) στις υπηρεσίες και στη μεταποίηση, γ) στην εκμετάλλευση και εισαγωγή καινοτόμων εφαρμογών πληροφορικής, δ) στην προώθηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, ε) στην πίεση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για αξιοποίηση πληροφοριακών υποδομών, και στ) στην αυτοματοποίηση των συναλλαγών και της επικοινωνίας μεταξύ κράτους, επιχειρήσεων και πολιτών. Επιπρόσθετα, εξαιτίας αυτών των

---

30 Δ. Βεργίδης (1999), σελ. 25

31 Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2006), Εκπαίδευση Ενηλίκων: 5. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα, σελ. 4

τεχνολογικών εξελίξεων, σημαντικά προβλήματα διογκώνονται, κυρίως, η αύξηση της ανεργίας, λόγω της όξυνσης του ανταγωνισμού, της μείωσης των ρυθμών ανάπτυξης και της μετακίνησης των παραγωγικών μονάδων σε χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, έχοντας ως μοναδικό κριτήριο, την μείωση του κόστους παραγωγής. Επακόλουθο, αυτών των τεχνολογικών εξελίξεων είναι να δημιουργούνται πιέσεις για συνεχή βελτίωση του μορφωτικού και εκπαιδευτικού επίπεδου, την υψηλή εξειδίκευση και αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού με στόχο τη διασφάλιση της απασχολησιμότητας των εργαζομένων και την βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και υπηρεσιών³².

Από αυτές τις εξελίξεις δεν επηρεάζονται μόνο οι εργαζόμενοι στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας, αλλά και οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα, καθώς, εκεί παρατηρούνται τα υψηλότερα ποσοστά υποεκπαίδευσης του ελληνικού πληθυσμού. (Βεργίδης, 1995). Η διαφορά που παρατηρείται στον πρωτογενή τομέα, είναι ότι, πριν από μερικά χρόνια, η κτηνοτροφία, η γεωργία και η αλιεία ήταν τρόπος ζωής για τους εμπλεκόμενους, την οποία γνώση και τεχνική την αποκτούσαν από την ίδια την οικογένεια. Πλέον, στα σημερινά δεδομένα, προκειμένου να ανταποκριθούν οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα, υποχρεούνται να υιοθετούν νέες μεθόδους καλλιέργειας και τυποποίησης προϊόντων, και, εξαιτίας της διευρυμένης και διεθνοποιημένης αγοράς, θα πρέπει να διαθέτουν επιχειρηματικές γνώσεις και ικανότητες³³.

Έχει διαπιστωθεί ότι, οι αλλαγές που επιφέρει η εξέλιξη της τεχνολογίας, δεν επηρεάζει μόνο τις επαγγελματικές δραστηριότητες των πολιτών, αλλά επηρεάζει, σοβαρά, και την καθημερινή τους ζωή, λόγω του ότι, σχεδόν το 50% των Ελλήνων, ηλικίας 15 ετών και άνω δεν έχει ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα: *«η μεγαλύτερη δυσκολία παρουσιάζεται στις συναλλαγές τους με τις δημόσιες υπηρεσίες: σχεδόν έξι στους δέκα χρειάζονται συχνά ή μερικές φορές βοήθεια από τρίτους για να συμπληρώσουν μια αίτηση σε δημόσια υπηρεσία, ενώ ο βαθμός δυσκολίας αυξάνεται όσο χαμηλώνει το εκπαιδευτικό επίπεδο»*. *«Σημαντικές δυσκολίες παρουσιάζονται επίσης στην κατανόηση των οδηγιών χρήσης των φαρμάκων (42%) ή άλλων προϊόντων (32,7%), στην κατανόηση των εγγραφών ενός βιβλιάριου τράπεζας (30,2%) και στη χρήση του τηλεφωνικού καταλόγου (28,7%)»*³⁴. Αξίζει να επισημανθεί ότι, συγκριτικά με τη δεκαετία του 1990,

---

32 Ό.π., σελ. 4-5

33 Ό.π., σελ. 5

34 Δ. Βεργίδης (1999), σελ. 32

υπάρχει ραγδαία πτώση του ποσοστού της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Για το έτος 2017, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό έχει περιοριστεί στο 6%, ποσοστό πολύ χαμηλότερο και από τον ΜΟ της ΕΕ (10,6%)³⁵.

Επίσης, από την έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (1998), διαπιστώνεται ότι: *«στη χώρα μας υπάρχει μια "κρίσιμη μάζα" υποεκπαιδευμένων η οποία λιμνάζει, δεν μπορεί να ανταποκριθεί και κοστίζει στη χώρα, αφού παγιδεύει τις προσπάθειες ανάπτυξης και προόδου. Η ανθρώπινη κοινωνική οργάνωση, η ροή γνώσεων και πληροφοριών, ο εκσυγχρονισμός και η αύξηση της παραγωγικότητας, η απασχόληση και η εργασιακή κινητικότητα, οι υπηρεσίες, ο πολιτισμός και η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη γενικότερα συνδέονται με την παιδεία και την "καλλιέργεια" του ανθρώπινου δυναμικού στη χώρα μας»*³⁶. Οικονομικοί και επιχειρηματικοί φορείς, υποστηρίζουν ότι, υπάρχει πιθανότητα η οικονομική και τεχνολογική αυτή εξέλιξη, να οδηγήσει στο περιθώριο ομάδες πληθυσμού που για διάφορους λόγους δεν θα είναι δυνατό να αξιοποιήσουν τις θετικές πλευρές των σημαντικών αλλαγών που συντελούνται σε όλα τα επίπεδα³⁷.

Εκτός από τις οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις, σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν και σε κοινωνικό επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια, οι τεράστιες πολιτικές και οικονομικο-κοινωνικές αλλαγές δεν άφησαν ανεπηρέαστη και τη χώρα μας. Χιλιάδες «παλινοστούντες» και ομογενείς κατέφθασαν στην χώρα μας προς αναζήτηση καλύτερης τύχης. Επίσης, από χώρα προέλευσης μεταναστών, η Ελλάδα, έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων από τρίτες χώρες, όπως Αλβανία, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Συρία κλπ., και με το υψηλότερο ποσοστό αυτών, μεταξύ των υπολοίπων χωρών της Ευρώπης. Λόγω, αυτής της κατάστασης, δημιουργήθηκε η ανάγκη προσαρμογής στα ελληνικά δεδομένα όλων αυτών των ανθρώπων, μέσα στα πλαίσια σεβασμού της διαφορετικότητας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα, σημαντικά προβλήματα ομαλής κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης εκτός από τους παλινοστούντες, μετανάστες και πρόσφυγες, εντοπίζονται και σε ομάδες πληθυσμού που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό. Τέτοιες ομάδες πληθυσμού είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα εξαρτημένα και απεξαρτημένα άτομα, οι φυλακισμένοι και οι

---

35 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και κατάρτισης 2018: Ελλάδα, σ. 3

36 Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (1998), Παρατηρητήριο Βιβλίου, Πανελλήνια έρευνα για τον αναλφαβητισμό, σελ. 31

37 Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2006), ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ: 5. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα, σελ. 6

αποφυλακισμένοι, οι γυναίκες-μητέρες μονογονεϊκών οικογενειών, οι κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, οι Ρομά, και γενικότερα άτομα με θρησκευτικές, πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι: «ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα μεγάλο σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα, που συντίθεται από την ανεργία μακράς διάρκειας, την υποεκπαίδευση, τη φτώχεια, την έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης, παγιώνει την κοινωνία των δύο τρίτων και υπονομεύει την κοινωνική συνοχή. Για την αντιμετώπιση του, η συμβολή της εκπαίδευσης και κυρίως της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να μην είναι **ικανή**, αλλά είναι βέβαιο ότι αποτελεί **αναγκαία συνθήκη**»³⁸. Επιπλέον, μεγάλες κοινωνικές ανακατατάξεις που αυξάνουν τη ζήτηση για εκπαιδευτικές δραστηριότητες είναι η αλλαγή του ρόλου της γυναίκας, η γενίκευση της πυρηνικής οικογένειας, η μετακίνηση του πληθυσμού από τα μικρά στα μεγάλα αστικά κέντρα, κυρίως στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη, και η υπογεννητικότητα³⁹.

Τέλος, σε πολιτισμικό επίπεδο, η πολυ-πολιτισμικότητα των κοινωνιών, η ανάγκη για αυτοπραγμάτωση μέσω της γνώσης και η ταχύτατη μετάδοση των πληροφοριών από πολλαπλά και διάφορα μέσα, έχει ως επακόλουθο, οι άνθρωποι πλέον να αναζητούν περισσότερα μορφωτικά εφόδια, πέρα από αυτά που τους εξασφάλισε η υποχρεωτική εκπαίδευση⁴⁰.

Επιπλέον, σύμφωνα με την Ε. Πρόκου (2009)⁴¹, όσον αφορά την πολιτισμική διάσταση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, σε μεγάλο βαθμό, η γεωγραφική και κοινωνική κινητικότητα, οφειλόταν στην κινητικότητα του κεφαλαίου, η οποία σε σχέση με την κινητικότητα του ανθρώπινου δυναμικού, ήταν κυρίαρχη και πιο έντονη, με αποτέλεσμα την εξασθένηση των δεσμών της οικογένειας, των θρησκευτικών ομάδων, των κοινοτήτων και των κοινωνικών τάξεων. Η παρακμή της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας, η έκρηξη των πολιτισμικών πρακτικών και των «πολιτικών ταυτότητας», καθώς και ο πολλαπλασιασμός των νέων μορφών οικογενειακής ζωής και προτύπων σχέσεων αποτέλεσαν μέρος της άνησης διαφόρων και ποικίλων τρόπων ζωής, τα οποία ενσωματώθηκαν στα περίπλοκα πρότυπα της σύγχρονης εργασιακής ζωής. Ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι άρχισαν να συνδυάζουν δουλειά και ανατροφή παιδιών, δουλειά και σπουδές, καθώς και να

---

38 Δ. Βεργίδης (2008), σ.σ. 34-36

39 Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2006), Εκπαίδευση Ενηλίκων: 5. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα, σελ. 6-7

40 Ό.π.

41 Ε. Πρόκου (2009), σ.σ.28-30

απασχολούνται και σε παραπάνω από μία δουλειές, οπότε, η μάθηση θα κατανεμόταν με άλλες δεσμεύσεις και με άλλους πολύπλοκους τρόπους, δεν θα ήταν τοποθετημένη μόνο στην αρχή της σταδιοδρομίας.

Επιπλέον, παρατάθηκε η μετάβαση των νέων στην ενήλικη ζωή και έγινε πιο περίπλοκη. Πολλοί νέοι λόγω μειωμένων ευκαιριών για εργασία παραμένουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην εκπαίδευση και βρίσκουν εργασία αργότερα, επίσης εφευρίσκουν τρόπους να συνδυάζουν τις προσωρινές δουλειές ή δουλειές μερικής απασχόλησης με την εκπαίδευση και την κατάρτιση για μεγάλα διαστήματα⁴².

Επίσης, η ανάγκη για περισσότερο υψηλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, χαμηλού κόστους, είχε ως επακόλουθο, την ισότιμη πρόσβαση εκπαιδευτικών ευκαιριών και στις γυναίκες. Ακόμη και σε χώρες που μέχρι πρότινος αντιστέκονταν, οι γυναίκες αποκτούσαν ίσα δικαιώματα με τους άντρες, φέρνοντας, παγκοσμίως, τεράστια νούμερα παντρεμένων γυναικών σε έμμισθη απασχόληση. Δεν είναι τυχαίο ότι τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, η «νέα» ζήτηση για ανώτερα επίπεδα εκπαίδευσης, είναι η «ανερχόμενη» χαμηλο-μεσαία κοινωνική τάξη και οι γυναίκες⁴³.

Τέλος, πολύ σημαντική δημογραφική αλλαγή είναι η γήρανση του πληθυσμού, με συνέπειες: α) οι εκπαιδευτικές ανάγκες των συνταξιούχων αυξάνονται σταθερά, β) λόγω αύξησης της μέσης ηλικίας των εκπαιδευτικών, αυξήθηκε και το κόστος της εκπαίδευσης, διότι, οι μισθοί των εκπαιδευτικών συνδέονται με την προϋπηρεσία, και γ) αυξήθηκε η ανάγκη για εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση των δεξιοτήτων, λόγω γήρανσης του εργατικού δυναμικού. Επίσης, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, σε σχέση με τον αριθμό των πολιτών που πληρώνουν φόρους για τη χρηματοδότηση τους, αυξήθηκε το κόστος των δημόσιων υπηρεσιών, με αποτέλεσμα, να ασκηθεί πίεση στους δημόσιους προϋπολογισμούς δαπανών, για λήψη μέτρων που να μειώνουν το κόστος για την εκπαίδευση⁴⁴.

Οι παράγοντες, που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους και αλληλοεπηρεάζονται δημιουργώντας ένα πολυσύνθετο πλαίσιο αναγκών, προτεραιοτήτων και σημαντικών προκλήσεων για τους εκπαιδευτικούς θεσμούς της χώρας, αντίστοιχα. Ζήτημα κλειδί του πολιτικού και εκπαιδευτικού λόγου της χώρας μας, αποτελεί, η

---

42 Ό.π.

43 Ό.π.

44 Ό.π.

εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς και, κύριο σημείο συζήτησης μεταξύ πολιτικών, πανεπιστημιακών, στελεχών εκπαίδευσης, επιχειρηματιών και απλών πολιτών⁴⁵.

---

45 Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2006), Εκπαίδευση Ενηλίκων: 5. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα, σ.σ. 6-7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η Πορεία της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα

4.1 Εισαγωγή

Σε αυτή την ενότητα περιγράφεται η πορεία της ΔΒΜ στην Ελλάδα από το 1992 έως σήμερα, αφού προηγηθεί μια συνοπτική επισκόπηση των δραστηριοτήτων των προηγούμενων ετών. Στόχος αυτής της ενότητας είναι να αποτυπωθούν τα ποσοστά από τα αποτελέσματα της συμμετοχής των Ελλήνων στην ΔΒΜ και ΔΒΕ και κατά πόσο ρόλο έπαιξαν οι παράγοντες που προαναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, δηλαδή σε ποιο βαθμό συνέβαλε το πολιτικο-οικονομικο-κοινωνικο-τεχνολογικο-πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας στη συμμετοχή των ενηλίκων στην Ελλάδα.

Αναφορικά, η εκπαίδευση ενηλίκων στην χώρα μας, αναπτύχθηκε πολύ έντονα, το 1981, μετά την ένταξη στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η συγχρηματοδότηση από τα Ευρωπαϊκά Ταμεία και η αύξηση των εθνικών πόρων στον τομέα της εκπαίδευσης, από τη μία, και η όξυνση των κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων, από την άλλη, οδήγησαν στην ανάπτυξη των φορέων και στην ποιοτική αναβάθμιση της παρεχόμενης κατάρτισης. Η σπουδαιότητα που απέκτησε η εκπαίδευση ενηλίκων, σε όλες τις μορφές της, καθώς και ο πολλαπλασιασμός των φορέων και των πόρων, αποσαφήνισαν τις στρατηγικές των διαφόρων υπηρεσιών και φορέων, καθώς και της πολιτικής ηγεσίας, και περαιτέρω τις προοπτικές της εκπαίδευσης ενηλίκων στα νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα (Δ. Βεργίδης, 2008)⁴⁶.

4.2 Ιστορική Αναδρομή Χρονικής Περιόδου 1989-1999

Ο κεντρικός ρόλος της Ελλάδας στην ΔΒΜ είχε συνδεθεί με την ελληνική εκπαιδευτική οικογένεια. Το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας είναι συγκεντρωτικό και χαρακτηρίζεται από ισχυρό κρατικό έλεγχο, όπου το Υπουργείο Παιδείας έχει καθοριστικό ρόλο. Αξιοσημείωτο αποτελεί ότι ο ισχυρός κρατικός έλεγχος στη ΔΒΜ είχε υποβοηθηθεί από την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, που ναι μεν είχε κατευθυνθεί προς τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση / εκπαίδευση ενηλίκων, τη δεκαετία του 1980, αλλά στις αρχές της δεκαετίας του

---

46 Δ. Βεργίδης (2008), σελ. 62

1990 είχε κατευθυνθεί προς την ΕΕΚ, όπου και μετατοπίστηκε και το ενδιαφέρον του κράτους⁴⁷.

Οι κυριότεροι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, τη δεκαετία του 1980, ανήκαν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπου υλοποιούσαν προγράμματα που αφορούσαν νομικά – θεσμικά θέματα και θέματα της τοπικής αυτοδιοίκησης – δημόσιας διοίκησης, και οι ιδιωτικοί φορείς είχαν πολύ μικρή συμμετοχή στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Για την ενίσχυση του ανταγωνισμού, αρκετοί φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, υλοποίησαν προγράμματα κατάρτισης για την στελέχωση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στη διοίκηση, την οργάνωση, στις δημόσιες και διεθνείς σχέσεις και στο μάρκετινγκ. Για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των επιχειρήσεων, οι περισσότεροι φορείς εκπαίδευσης, υλοποιούσαν προγράμματα κατάρτισης στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Οι κυριότεροι φορείς εκπαίδευσης ήταν η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) και το Υπουργείο Γεωργίας, τα οποία είχαν συγχρηματοδοτηθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και από άλλα κοινοτικά ταμεία και προγράμματα. Τέλος, όσον αφορά τη δεκαετία του 1980, όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), χαρακτηριζόταν ως «ημι-περιφερειακή» κοινωνία με απουσία ισχυρών δεσμών μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα της οικονομίας, με ανεπιτυχή εκσυγχρονισμό της γεωργίας και ένα αναποτελεσματικό κράτος. Επιπλέον, το 55% των πόρων του ΕΚΤ είχε διοχετευτεί κυρίως στη ΓΓΛΕ και στο Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ), και οι αλλαγές των στόχων του ΕΚΤ στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, είχε προκαλέσει μια σειρά εξελίξεων στον τρόπο χρηματοδότησης, σε εκείνους που προέρχονταν από τις μεταρρυθμίσεις του 1988 και 1993⁴⁸.

Σημειώνεται ότι, με την εφαρμογή του Α' Κοινωνικού Πλαισίου Στήριξης, το 1989, οι κοινοτικές παρεμβάσεις εστίασαν στην βελτίωση των δομών της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και στην ανάπτυξη αξιόπιστης διαχείρισης των κοινοτικών πόρων. Ενδεικτικό αποτελεί το γεγονός, ότι ακόμη και σήμερα, δεν υπάρχει αξιόπιστη

---

47 Ε. Πρόκου (2009), σ.σ. 56-57

48 Ό.π., σ. 56

δημοσίευση στοιχείων των οργανισμών που είχαν απορροφήσει τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις⁴⁹.

Τη δεκαετία του 1990, αρχικά, υπήρξε μείωση των δραστηριοτήτων της ΓΓΛΕ και επιπλέον, υπήρξε διαφοροποίηση στον πληθυσμό-στόχο των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, συγκριτικά με την δεκαετία του 1980, και συγκεκριμένα:

- Η πρώτη πολυπληθέστερη κατηγορία, των καταρτιζόμενων της Πληροφορικής, ήταν απόφοιτοι λυκείου και ένα μέρος άνεργοι πτυχιούχοι
- Η δεύτερη πολυπληθέστερη κατηγορία ήταν οι άνεργοι, ως επί το πλείστον πτυχιούχοι
- Η τρίτη πολυπληθέστερη κατηγορία ήταν οι αυτοαπασχολούμενοι, κυρίως του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας⁵⁰.

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι προστριβές ανάμεσα στους δημόσιους φορείς κατάρτισης, οι αλληλοεπικαλύψεις, η έλλειψη σχεδιασμού και συντονισμού των φορέων εκπαίδευσης και κατάρτισης και η σπατάλη πόρων, κυρίως, από τα κοινοτικά ταμεία οδήγησαν στην ιδιωτικοποίηση τους. Η αλλαγή αυτή οδήγησε στην ταχύτατη εξέλιξη των θεσμών της εκπαίδευσης ενηλίκων και στη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης, ούτως ώστε να ανταποκριθούν στη νέα κατάσταση και, επιπλέον, στη δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου με προώθηση συγκεκριμένων όψεων της ΔΒΕ και ενός συστήματος επαγγελματικής κατάρτισης⁵¹.

Το 1992 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ), του Υπουργείου Παιδείας, ως επιτελικό όργανο για τον συντονισμό, την ενασχόληση με την έρευνα και την θεσμοθέτηση της τεχνικής-επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ίδρυσε το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΣΕΕΚ). Κύριοι στόχοι του ΕΣΕΕΚ ορίστηκαν η ίδρυση των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ), η αναγνώριση των τίτλων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο και η τοποθέτηση της επαγγελματικής κατάρτισης εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος. Απώτερος σκοπός του ΟΕΕΚ ήταν η εποπτεία των ιδιωτικών ΙΕΚ, η οργάνωση και η λειτουργία των δημόσιων ΙΕΚ και η πραγματοποίηση των στόχων του ΕΣΕΕΚ. Τα ΙΕΚ είχαν ως σκοπό, για την ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας, την παροχή αρχικής ή

---

49 Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), σ.σ. 33-34

50 Ε. Πρόκου (2009), σ. 57

51 Ό.π.

συμπληρωματικής επαγγελματικής κατάρτισης. Τέλος, τέθηκε σε λειτουργία, σε κάθε περιφέρεια της χώρας, Τριμερής Συμβουλευτική Επιτροπή, η οποία εκπροσωπούσαν από τον ΟΕΕΚ και από την εργοδοσία και τους εργαζόμενους της περιφέρειας, με στόχο τη διερεύνηση των δεδομένων της αγοράς εργασίας της περιφέρειας και την ιεράρχηση των επαγγελματικών ειδικοτήτων που θα λειτουργούσαν στα ΙΕΚ⁵².

Το 1994, με την εφαρμογή του Β' ΚΠΣ (1994-1999), είχε θεσμοθετηθεί το νέο Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Ενεργειών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης, όπου από τη μία, τα χρηματοδοτούμενα επιχειρησιακά προγράμματα της ΕΕ θα τα χειρίζονται οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας, και από την άλλη, το Υπουργείο Εργασίας θα αναλάμβανε τη διαμόρφωση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση. Για την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων ιδρύθηκαν τα δημόσια και ιδιωτικά Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ). Επιτελικό όργανο, για τον αποτελεσματικό συντονισμό των ενεργειών μεταξύ της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και με την απασχόληση και τις πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας, αποτέλεσε το Εθνικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης (ΕΣΕΚΑ), (Θ. Καραλής, 2010)⁵³. Ως εποπτεύων φορέας της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης τέθηκε το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΕΚΕΠΙΣ), που κύριοι στόχοι ήταν η πιστοποίηση των ΚΕΚ, της παρεχόμενης κατάρτισης, των Κέντρων Παροχής Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών και των στελεχών τους και των προγραμμάτων των εκπαιδευτών. Βασικές δραστηριότητες των ΚΕΚ, εκ των οποίων τα περισσότερα ήταν ιδιωτικά, ήταν μελέτες αναγκών κατάρτισης, προγράμματα κατάρτισης ανέργων, σχεδιασμός προγραμμάτων εκπαίδευσης προσωπικού και ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης, έρευνες για τις ανάγκες της εκπαίδευσης και των ειδικοτήτων στην αγορά εργασίας, αξιοποίηση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων χρηματοδότησης κ.ά. Με τις πολιτικές αυτές έγινε προσπάθεια να συνδεθεί η εκπαιδευτική πολιτική στη ΔΒΜ με την πολιτική της απασχόλησης και με την αγορά εργασίας και τις επιχειρήσεις. Έτσι, στην προσπάθεια αυτή, το 1996 ιδρύθηκαν τα Κέντρα Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΚΕΤΕΚ) και τα Περιφερειακά Παραρτήματα Απασχόλησης (ΠΕΠΑ). Επιπλέον, τα ΚΕΚ διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) στα ΚΕΚ εθνικής εμβέλειας, με ανώτατο όριο τέσσερις και κατώτατο δύο πιστοποιημένες δομές σε ισάριθμες διοικητικές περιφέρειες της χώρας, και

---

52 Ο.π., σ. 58

53 Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), σ.σ. 30

β) στο ΚΕΚ περιφερειακής εμβέλειας, με παροχή δομών σε μία διοικητική περιφέρεια της χώρας και με δικαίωμα υλοποίησης προγραμμάτων μέσα στα όρια της κάθε περιφέρειας⁵⁴.

Οι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων που υλοποιούσαν (εκ των οποίων τα περισσότερα συνεχίζουν να υλοποιούν) προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης μη επαγγελματικού χαρακτήρα, τη δεκαετία του 1990, είναι:

1. Τα ΚΕΚ
2. Τα ΙΕΚ
3. Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ)
4. Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ)
5. Οι επιχειρήσεις
6. Τα επιμελητήρια, σύλλογοι, επιστημονικές ενώσεις
7. Τα Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών, κολέγια, σχολές κ.ά.
8. Οι πολιτιστικοί φορείς (δημοτικές επιχειρήσεις, σύλλογοι κ.ά.)
9. Οι φορείς κατάρτισης στην Πληροφορική
10. Οι φορείς κατάρτισης στις γλώσσες
11. Τα Πανεπιστήμια που υλοποιούν επιμορφωτικά προγράμματα
12. Τα πολιτικά κόμματα
13. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις
14. Οι αθλητικές οργανώσεις
15. Οι φορείς εκπαίδευσης γονέων⁵⁵.

Επίσης, σημαντικός θεσμός που καθιερώθηκε το 1997 και άρχισε να λειτουργεί το 2000, είναι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), που χορηγούν απολυτήριο γυμνασίου σε πολίτες άνω των 18 ετών που δεν είχαν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση⁵⁶.

Τέλος, σύμφωνα με την Μ. Καραμεσίνη (2017)⁵⁷, πολύ σημαντική στην ΕΕΚ υπήρξε η συμβολή του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) με την άμεση παροχή ΕΕΚ και την υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης μέσω τρίτων φορέων. Από τη δεκαετία του 1950, έως σήμερα, λειτουργούν οι Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ με βάση το δυϊκό σύστημα που συνδυάζει την ταυτόχρονη εκπαίδευση στο σχολείο

---

54 Ε. Πρόκου (2009), σ.σ. 58-60

55 Ό.π., σ. 60

56 Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), σ.σ. 33

57 Χ. Γούλας, Π. Λιντζέρης (2017), σ.σ. 173-177

με την πρακτική άσκηση στην επιχείρηση. Επίσης, ο ΟΑΕΔ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, υπήρξε από τους πιο μεγάλους παρόχους επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων και εργαζομένων, όπου τα τελευταία χρόνια, υποβαθμίστηκε, με την ανάληψη μεγάλου μέρους των προγραμμάτων κατάρτισης άμεσα από το Υπουργείο Εργασίας. Οι Σχολές Μαθητείας, το 1998, μετατράπηκαν σε ΤΕΕ Μαθητείας Α' Κύκλου και το 2000 ιδρύθηκαν και τμήματα λειτουργίας Β' Κύκλου ΤΕΕ, που για πρώτη φορά, χορηγούσαν μαζί με το πτυχίο ειδικότητας και ισότιμους τίτλους λυκείου. Τα ΤΕΕ Α' και Β' Κύκλου, το 2006, μετατράπηκαν σε Επαγγελματικές Σχολές (ΕΠΑΣ) με διετή φοίτηση, ηλικίας 16-23 ετών, απόφοιτοι τουλάχιστον της Α' Λυκείου.

Τη δεκαετία του 1990, μεγάλες αλλαγές συνέβησαν: α) Στο θεσμικό πλαίσιο της αρχικής και συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, όπου με τη ψήφιση του Ν. 2009/1992, όσον αφορά τα ΙΕΚ, ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στον ΟΑΕΔ 33 ΙΕΚ, β) Στην θέσπιση των ΚΕΚ, με τη νομοθεσία του 1994, ο ΟΑΕΔ προχώρησε στην ίδρυση τους και έπειτα στην αναδιάρθρωση των Κέντρων Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσης-Κατάρτισης (ΚΕΤΕΚ), ούτως ώστε να συμπεριληφθούν τα ΙΕΚ, τα ΚΕΚ του Οργανισμού και οι Σχολές Μαθητείας, γ) Στην εφαρμογή προγραμμάτων εναλλασσόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, που συνδυάζει θεωρητική κατάρτιση σε ΚΕΚ και τοποθέτηση, αναλόγως το αντικείμενο τους, σε επιλεγμένες επιχειρήσεις⁵⁸.

Το 1994-1995, έλλειψη κρατικής ρύθμισης της αγοράς, η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των ιδιωτών παρόχων και οι πιέσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μετά την διεξαγωγή ελέγχων και αρνητικών ευρημάτων, οδήγησε στην θεσμοθέτηση και πιστοποίηση των ιδιωτικών ΚΕΚ με δεύτερο κύμα πιστοποιήσεων, το 1997. Η συνολική δυναμικότητα των ΚΕΚ ανερχόταν, περίπου ανά έτος, σε 35.000 καταρτιζόμενους, μολονότι το 1999, οι ιδιώτες πάροχοι υλοποιούσαν το 70% των προγραμμάτων. Τέλος, το 1996, δημιουργήθηκαν προγράμματα κατάρτισης εργαζομένων μέσω του Λογαριασμού Απασχόλησης και Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΛΑΕΚ), και το 1999, προγράμματα κατάρτισης ανέργων νέων απόκτησης εργασιακής εμπειρίας (stage), τα οποία χρηματοδοτούνταν από το ΕΚΤ⁵⁹.

---

58 Ό.π.

59 Ό.π.

4.3 Ιστορική Αναδρομή Χρονικής Περιόδου 1999-Σήμερα

Με την εφαρμογή του Γ' ΚΠΣ, το 2000, διακρίνεται η ποιοτική αναβάθμιση του συστήματος της εκπαίδευσης ενηλίκων με την εκπαίδευση των εκπαιδευτών συνεχιζόμενη επαγγελματικής κατάρτισης. Η εκπαίδευση των εκπαιδευτών πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις. Αρχικά, σε πρώτη φάση, με επικεφαλής φορέα το ΕΑΠ, ανατίθεται σε σύμπραξη, η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού, ο σχεδιασμός προγράμματος και η εκπαίδευση των πρώτων 250 εκπαιδευτών. Η προετοιμασία του έργου ολοκληρώθηκε το 2003, με την εφαρμογή του να ξεκινάει το 2006, σε περίπου 10.000 εκπαιδευτές. Βάσει των στοιχείων του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών (ΕΠΕΕ), περίπου το 70% των εκπαιδευτών μπορούν να ανταποκριθούν με επάρκεια στο ρόλο τους, ενώ το 20%, περίπου, αρκετά ικανοποιητικά. Έπειτα από τη λήξη της πρώτης φάσης του προγράμματος, ιδρύεται το 2004, η Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΕΕΕΕ), όπου η λειτουργία της συντέλεσε: α) στην ανάπτυξη δεσμών μεταξύ του ακαδημαϊκού χώρου και τους επαγγελματίες του πεδίου, και β) στην εξοικείωση αυτών που εμπλέκονται με την εκπαίδευση ενηλίκων, μέσω διοργάνωσης ημερίδων, συνεδρίων και έκδοσης περιοδικού (την περίοδο 2004-2008 είχαν δημοσιευθεί, περίπου, 70 επιστημονικά άρθρα για την εκπαίδευση ενηλίκων). Επιπλέον, το 2001, η ΓΓΛΕ μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ) και το 2008, μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης. Μετά το 2003, λειτούργησαν οι Σχολές Γονέων και τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ) με προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Την τριετία 2003-2005, σύμφωνα με στοιχεία της ΓΓΕΕ, περίπου 100.000 εκπαιδευόμενοι συμμετείχαν σε προγράμματα της, και την περίοδο 2007-2008, οργανώθηκε το πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών για περίπου 8.000 εκπαιδευτές, στο οποίο η εκπαίδευση είχε μικρότερη διάρκεια και δεν είχε αξιοποιηθεί το εκπαιδευτικό υλικό και η τεχνογνωσία του ΕΠΕΕ. Τέλος, το 2005, σημαντική εξέλιξη αποτελεί η αναβάθμιση της συνδικαλιστικής εκπαίδευσης, με την ίδρυση της Ακαδημίας Εργασίας της ΓΣΕΕ, καθώς και των προγραμμάτων συνδικαλιστικής εκπαίδευσης που διοργανώνονται από το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΚΑΝΕΠ) της ΓΣΕΕ. Αξίζει να σημειωθεί ότι, τα ΚΕΚ της ΓΣΕΕ, ΚΕΚ ΙΝΕ ΓΣΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ διαθέτουν παραρτήματα σε αρκετές πόλεις της Ελλάδας και, ετησίως, εκπαιδεύονται πολλά άτομα⁶⁰.

---

60 Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), σ.σ. 33-35

Το 2005 χαρακτηρίζεται από την απελευθέρωση της αγοράς, όπου καταργήθηκαν οι περιορισμοί με το ελάχιστο και μέγιστο αριθμό των παραρτημάτων, η νομική μορφή των ΚΕΚ και τα πεδία δραστηριοποίησης τους. Συγκεκριμένα, στα ΚΕΚ, καταργήθηκε: α) Η υποχρέωση να είναι αυτόνομα νομικά πρόσωπα με αποκλειστικό στόχο την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης. Υπό αυτή την προϋπόθεση, οποιαδήποτε επιχείρηση μπορεί να ιδρύει ΚΕΚ. β) Ο διαχωρισμός τους σε εθνική και περιφερειακή εμβέλεια, όπου κάθε ΚΕΚ που έχει δομές, τουλάχιστον, σε δύο περιφέρειες της χώρας, έχει τη δυνατότητα να υλοποιεί προγράμματα μόνο του ή σε συνεργασία με άλλα ΚΕΚ. γ) Ο αριθμός των παραρτημάτων που μπορεί να διαθέτει. δ) Ο περιορισμός των θεματικών αντικειμένων δραστηριοποίησης, όπου, αν το επιθυμούν, μπορούν να πιστοποιηθούν στο σύνολο των θεματικών πεδίων κατάρτισης, και ε) Η διάκρισή τους σε θεματικά και κλαδικά. Επιπλέον, οι διαδικασίες πιστοποίησης έγιναν ανοικτές, όπου προκειμένου να πιστοποιηθεί, κάθε ΚΕΚ μπορούσε να καταθέσει τον σχετικό φάκελο του σε χρόνο που έχει επιλέξει. Επιπρόσθετα, στις αρχές του 2012 λειτουργούσαν, περίπου, 274 πιστοποιημένα ΚΕΚ με 540 πιστοποιημένες δομές εκπαίδευσης (Γ. Ιωαννίδης, 2017)⁶¹.

Τέλος, όσον αφορά την πορεία της ΔΒΜ, το 2013, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής, που είχε ως συνέπεια την σημαντική μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και τη φορολογική επιβάρυνση των επιχειρήσεων, επέφερε, βάσει Ν. 4013/2012 (ΦΕΚ 222/12-11-2012), δύο σημαντικές αλλαγές:

- ☞ Πρώτον: Κατήργησε τα παλιά ΚΕΚ και εισήγαγε τα Κέντρα ΔΒΜ επιπέδου Ι, που ήταν τα πρώην Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών, και τα Κέντρα ΔΒΜ επιπέδου ΙΙ, τα πρώην ΚΕΚ.
- ☞ Δεύτερον: Αντικατέστησε τη διαδικασία πιστοποίησης με μια διαδικασία αδειοδότησης υπό την επίβλεψη του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.). Επομένως, μειώθηκε σημαντικά ο αριθμός των παροχών κατάρτισης ενώ για τη λήψη της σχετικής άδειας, οι διαδικασίες, ήταν λιγότερο απαιτητικές, συγκριτικά, με τις προϋποθέσεις που απαιτούσε η πιστοποίηση⁶².

---

61 Χ. Γούλας, Π. Λιντζέρης (2017), σ. 47

62 Ό.π., σ. 48-49

Επιπρόσθετα, η οικονομική κρίση, η οποία ανέτρεψε απόλυτα τα δεδομένα της αγοράς εργασίας, με την εκτόξευση της ανεργίας στα ύψη και την μείωση της απασχόλησης, όπου σύμφωνα με την Έρευνα του ΟΑΕΔ, μεταξύ 2008-2013, εκτίναξε τα ποσοστά ανεργίας από 8% στο 27,5% και την συνολική μείωση της απασχόλησης κατά 24%, με μεγαλύτερη συρρίκνωση των ευκαιριών απασχόλησης στους νέους, ηλικίας 15-29 ετών. Έτσι, η σημαντικότερη εξέλιξη στην συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση έγινε το 2013, που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά, η Επιταγή Κατάρτισης (*VOUCHER*)⁶³, με δικαιούχο τον άνεργο, και με πολύ πιο απλοποιημένη διαδικασία, μέσω της διαδικασίας της μοριοδότησης, του χορηγείται ένα κουπόνι με το οποίο μπορεί να αγοράσει υπηρεσίες κατάρτισης από τον πάροχο που έχει επιλέξει. Η απλοποίηση αυτής της διαδικασίας μείωσε τις πιέσεις προς την πολιτική ηγεσία και έδωσε σε σοβαρές επιχειρήσεις τη δυνατότητα να διεκδικήσουν μερίδια αγοράς με πιο καθαρούς όρους σε σχέση με το παρελθόν⁶⁴.

4.4 Συγκριτικά αποτελέσματα μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ

Αρχικά, από τη συγκριτική ανάλυση του Σχεδίου Εθνικού Προγράμματος ΔΒΜ⁶⁵, προκύπτει ότι για το 2010, δεν επιτεύχθηκε κανένας από τους στόχους που είχαν τεθεί και ορισθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Συγκριτικά με τα ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς, προκύπτει ότι, η Ελλάδα:

- Παρουσιάζει τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής στη ΔΒΜ ακόμη και με νέα κράτη μέλη της ΕΕ (2,9% έναντι 9,8% της ΕΕ27). Βασική πρόκληση του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα παραμένει η αύξηση της συμμετοχής ενηλίκων στη ΔΒΜ.
- Το 82,1% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών ολοκλήρωσε τουλάχιστον την δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Το ποσοστό των ατόμων χωρίς βασικές δεξιότητες δεν περιορίστηκε συγκριτικά με το 2000, αλλά αντιθέτως αυξήθηκε (24,4% έναντι 27,7% το 2006). Από τα αποτελέσματα των μαθηματικών της κλίμακας επάρκειας PISA, προκύπτει ότι, το 24% των μαθητών

---

63 Ο.π., σ. 178-179

64 Ο.π., σ. 48-49

65 Σχέδιο Εθνικού Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης: Η Γνώση Αντίδοτο στην Κρίση, σ.σ. 9-10

αποτυγχάνουν να φτάσουν στο δεύτερο επίπεδο και η επίδοση της Ελλάδας είναι πολύ χαμηλή, περίπου 1 στους 3 (32,3%), να μην έχει την απαιτούμενη μαθηματική επάρκεια.

- Σε σχέση με το 2000 παρατηρείται μικρή πρόοδος στα άτομα ηλικίας 30-34 ετών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (25,4% έναντι 25,6% το 2008).
- Σημαντική πρόοδος, σε σχέση με το 2000, του περιορισμού της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, με ποσοστό των ατόμων 18-24 ετών να φτάνει το 14,2%, το οποίο πλησιάζει οριακά στο ποσοστό αναφοράς της ΕΕ.
- Μικρότερη η συμμετοχή στη συνεχιζόμενη ΕΕΚ από το μισό του κοινοτικού μέσου όρου (Μ.Ο.) (14% έναντι 33%).
- Μόνο το 34% των πολιτών χρησιμοποιεί σε τακτική βάση το διαδίκτυο, ενώ το 81,8% δεν διαθέτει ικανοποιητικές δεξιότητες χρήσης του διαδικτύου.
- Συνολικά, μόνο το 9,7% των ανδρών και 23,4% των γυναικών συμμετέχει σε προγράμματα μάθησης που δεν έχουν επαγγελματικό στόχο.
- Αυξημένη, συγκριτικά με το 2000, κατά 2,4 έτη, η αναμενόμενη μέση διάρκεια εκπαίδευσης σε 17,4 έτη.

Από έρευνες που έγιναν, μετά το 2000, ως προς τον βαθμό συμμετοχή των ενηλίκων στην ΔΒΜ, συγκρίνοντας την ΕΕ με την Ελλάδα, προκύπτουν τα κάτωθι:

Σύμφωνα με τον Δ. Καραντινό (2009)⁶⁶, στον Πίνακα 4.1, παρουσιάζονται τα ποσοστά συμμετοχής του ενήλικου πληθυσμού, ηλικίας 25-64 ετών σε προγράμματα ΕΕΚ για τα έτη 2000 έως 2006, τα οποία αντλήθηκαν από την ετήσια βάση της ευρωπαϊκής Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) και από την Eurostat.

Πίνακας 4.1

Συμμετοχή ενήλικου πληθυσμού ανά φύλο

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Μεταβολή 2000-2006 (%)
Σύνολο								
EU-27	7,1	7,1	7,2	8,5	9,3	9,7	9,6	35,2
Ελλάδα	1,0	1,2	1,1	2,6	1,8	1,9	1,9	90,0
Άνδρες								
EU-27	6,7	6,6	6,6	7,9	8,6	8,9	8,8	31,3
Ελλάδα	1,0	1,2	1,1	2,6	1,8	1,9	2,0	100

66 Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), σελ. 45-46

Γυναίκες								
ΕΥ-27	7,5	7,6	7,7	9,1	10,0	10,4	10,4	38,7
Ελλάδα	1,0	1,1	1,1	2,7	1,8	1,8	1,8	80,0

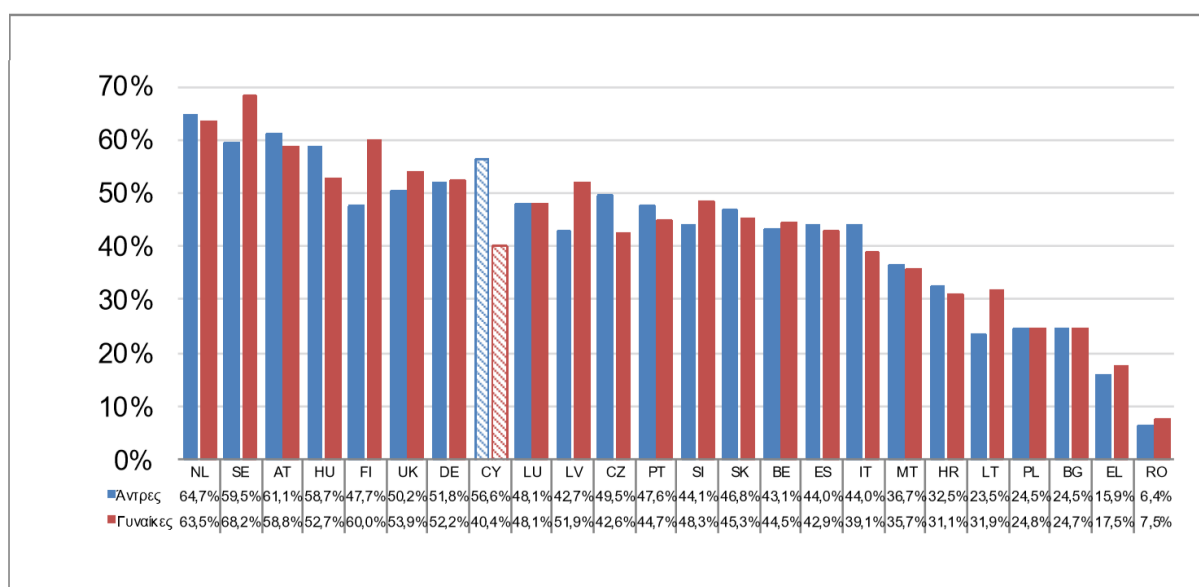
Πηγή: Eurostat, Labour market database

Από τα αποτελέσματα του παραπάνω Πίνακα 4.1, γίνεται αντιληπτό ότι, το συνολικό ποσοστό συμμετοχής στην Ελλάδα κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό Μ.Ο. (για το 2006, 1,9% έναντι 9,6%). Σημειώνεται ότι, από τις χώρες τις ΕΕ, μόνο η Ρουμανία και η Βουλγαρία εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής από αυτά της Ελλάδας.

Επιπρόσθετα, από την Έρευνα Επιμόρφωσης Ενηλίκων 2016⁶⁷, όπως φαίνεται στο παρακάτω Διάγραμμα 4.1, παρατηρείται ότι, η Ελλάδα πάλι κυμαίνεται στα πιο χαμηλά επίπεδα σε σχέση με την ΕΕ, με την Ρουμανία, μόνο, να εμφανίζει τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής. Επίσης, η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι πολύ μικρή, με τις γυναίκες να έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή κατά 1,6 ποσοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 4.1:

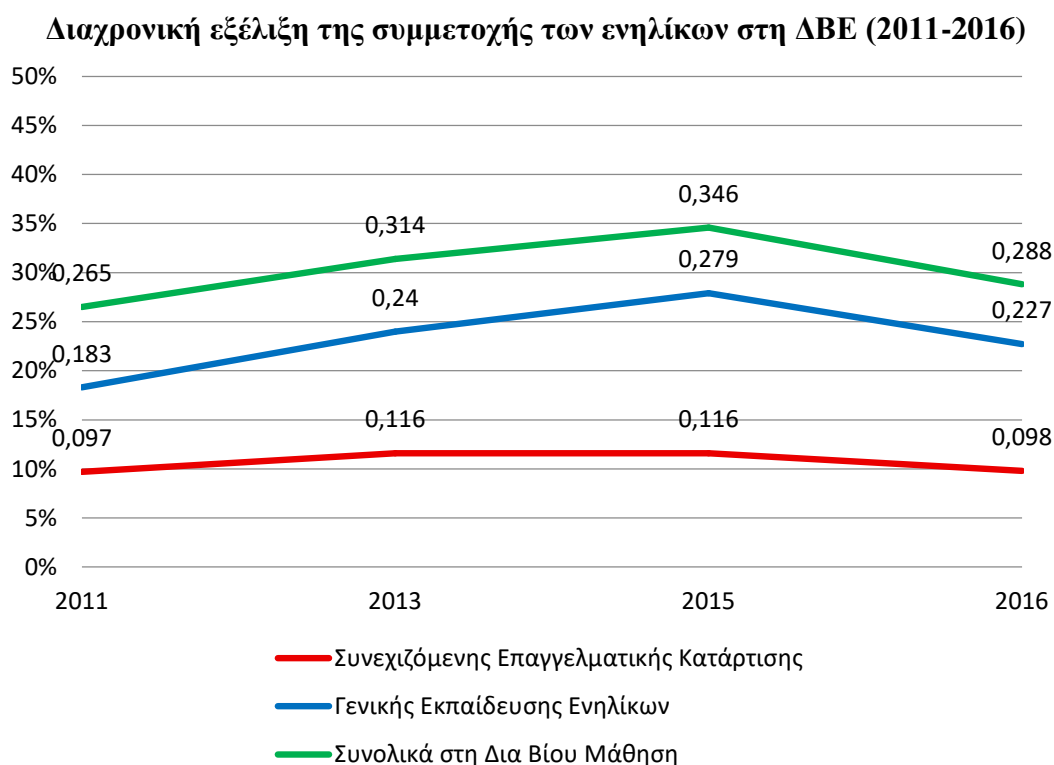
Συμμετοχή σε δραστηριότητες Κανονικής ή Μη-Κανονικής Εκπαίδευσης κατά Χώρα και Φύλο, 2016

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Λευκωσίας, Έρευνα Επιμόρφωσης Ενηλίκων 2016

Μεγάλη σπουδαιότητα αποτελούν τα στοιχεία που προκύπτουν, από την έρευνα του Θ. Καραλή (2016)⁶⁸, όπου για πρώτη φορά στον ελληνικό χώρο, με ποσοτική και ποιοτική προσέγγιση, διερευνώνται ταυτόχρονα τα κίνητρα, τα εμπόδια και τα ποσοστά συμμετοχής, με χρονική περίοδο που καλύπτει τα έξι έτη. Η διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής, παρουσιάζεται στο παρακάτω Διάγραμμα 4.2.

Διάγραμμα 4.2:

Πηγή: Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής

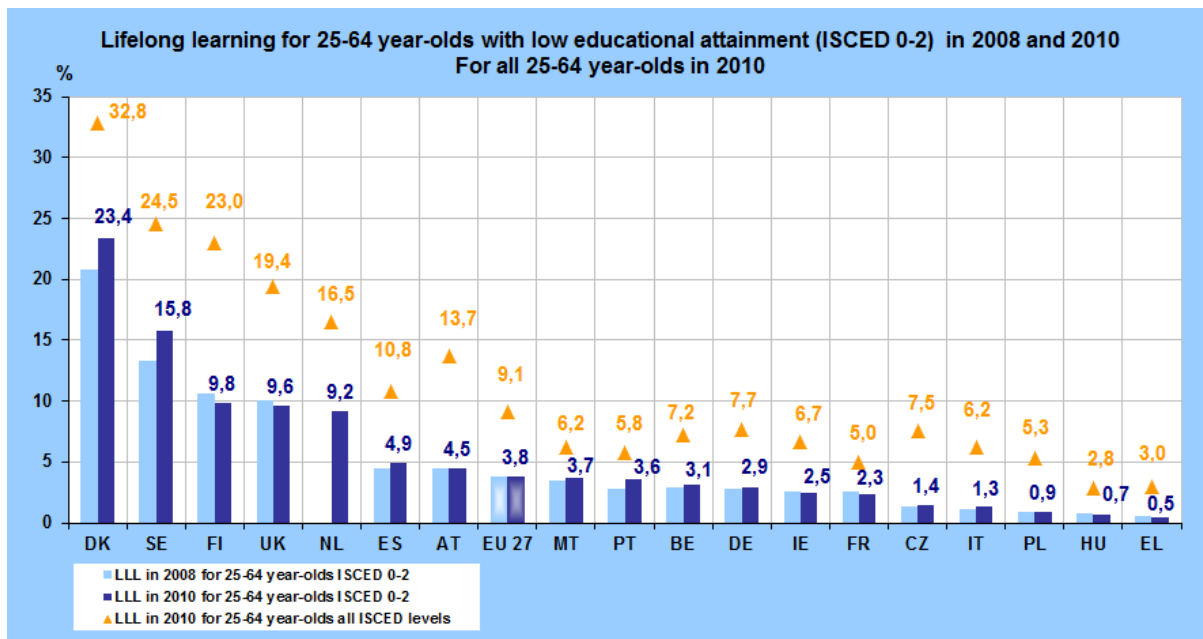
Τα στοιχεία που προκύπτουν, από τις διαδοχικές φάσεις της έρευνας, είναι ότι υπάρχει μια αυξητική τάση της συμμετοχής των ενηλίκων μεταξύ των ετών 2011 και 2013, της τάξεως των πέντε ποσοστιαίων μονάδων, η οποία συνεχίζεται και το 2015. Η αυξητική τάση μεταξύ των ετών 2013 και είναι περίπου 3 ποσοστιαίες μονάδες. Επομένως, η συνολική συμμετοχή της χρονικής περιόδου 2011-2015, αυξάνεται κατά 8,1%. Όμως, το έτος 2016,

68 Θ. Καραλής (2016), σ.σ. 57-58

παρατηρείται σημαντική μείωση των ποσοστών συμμετοχής, περίπου στις 6 ποσοστιαίες μονάδες, με αποτέλεσμα τα ποσοστά συμμετοχής των ενηλίκων να επανέρχονται πάλι στα επίπεδα του 2011. Οι αυξομειώσεις των ποσοστών, πιθανότατα, να αποτελούν ένδειξη για τη συνδρομή των επιδοτούμενων προγραμμάτων στο συνολικό ποσοστό συμμετοχής, δεδομένου ότι, το κόστος συμμετοχής παραμένει από τα πιο σημαντικά εμπόδια. Η αύξηση της προσφοράς επιδοτούμενων προγραμμάτων ήταν πολύ σημαντική κατά τη διάρκεια της περιόδου 2011-2013, καθώς και το 2015, η οποία το 2016 μειώθηκε αισθητά, με αποτέλεσμα ο αριθμός των επιδοτούμενων προγραμμάτων να είναι πολύ μικρότερος⁶⁹.

Κλείνοντας, από την έρευνα του Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP)⁷⁰, σχετικά με την ΔΒΜ ενηλίκων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, χρονικής περιόδου 2008-2010, μεταξύ ατόμων ηλικίας 25-64 ετών, προκύπτει αρχικά ότι, τα ποσοστά συμμετοχής της ΕΕ έχουν παραμείνει στα 32,8%.

Διάγραμμα 4.3:

Πηγή: “Lifelong learning for adults with a low level of education: any recent progress?”, Cedefop 2012, (Bruges Communiqué and ET 2020 Strategy)

Για το 2010, παρατηρείται ότι το ποσοστό της Δανίας ήταν το υψηλότερο (23,4%), καθώς και της Σουηδίας (15,8%), έπειτα, του Ηνωμένου Βασιλείου (9,6%) και της

69 Θ. Καραλής (2016), σ. 58

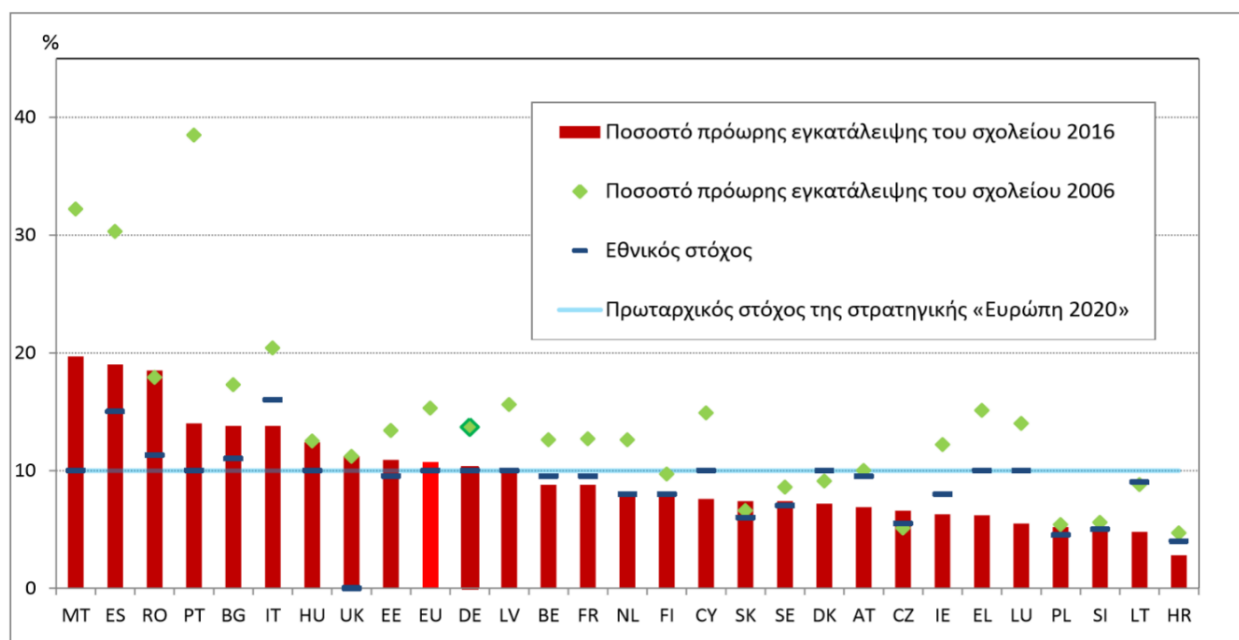
70 Lifelong learning for adults with a low level of education: any recent progress?, Cedefop 2012, (Bruges Communiqué and ET 2020 Strategy)

Φινλανδίας (9,8%). Τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφηκαν στην Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Πολωνία, την Ιταλία και την Τσεχική Δημοκρατία (κάτω από 2%).

Επιπρόσθετα, από τα στατιστικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου ηλικίας 18-24 ετών, όπως φαίνεται στο παρακάτω Διάγραμμα 4.4, γίνεται ξεκάθαρο ότι, έχει μειωθεί σημαντικά το ποσοστό στην χώρα μας, από 18,2% που ήταν το έτος 2000, σε 6,2% το 2016. Σημειώνεται ότι, πρωταρχικός στόχος της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», ήταν η μείωση του ποσοστού κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες⁷¹.

Διάγραμμα 4.4:

Πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου – Πρωταρχικός στόχος στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και εθνικοί στόχοι

Πηγή: Eurostat [Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ), πίνακας (t2020_40)]

71 Θεματικό ενημερωτικό δελτίο του Ευρωπαϊκού εξαμήνου: Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, σ.σ. 3 & 10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια έχει αποδειχτεί ότι, η εκπαίδευση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Για την εξασφάλιση ενός κατάλληλου πολιτισμικού και ιδεολογικού περιβάλλοντος, η στρατηγική «Ευρώπη 2020», εν αντιθέσει της στρατηγικής της Λισσαβόνας, έθεσε λιγότερους στόχους, εκλογικεύοντας σε σημαντικό βαθμό την ποσοτική τους αποτύπωση. Η έκταση και η οξύτητα της οικονομικής κρίσης σε πολλές χώρες της ΕΕ, οδήγησε, τον καθορισμό των γενικών ποσοτικών στόχων που αφορούσε συνολικά την ΕΕ, σε εθνικό στόχο για το κάθε κράτος μέλος της. Η επίτευξη των στόχων, που είχαν τεθεί αρχικά, δεν ήταν δυνατό να υλοποιηθούν με τον ίδιο τρόπο, λόγω της σημαντικής ανομοιομορφίας που υπάρχει στο βιοτικό επίπεδο και στο επίπεδο ανάπτυξης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Οπότε, τέθηκε ως στρατηγικός στόχος, στον τομέα της εκπαίδευσης, η μείωση του ποσοστού σε 10% από 15%, για την πρόωρη εγκατάλειψη της σχολικής εκπαίδευσης, καθώς και η ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας 30 έως 34 ετών, από 31% σε τουλάχιστον 40%.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι εξελίξεις στις πολιτικές για τη ΔΒΕ, οδήγησε το ελληνικό κράτος στην προώθηση του μεγαλύτερου μέρους των προγραμμάτων της συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης από τον δημόσιο τομέα (όπως ήταν η ΓΓΛΕ) στα ιδιωτικά ΚΕΚ, τα οποία απέκτησαν το δικαίωμα να απορροφούν χρηματοδότηση από το ΕΚΤ ώστε να καταπολεμηθεί η ανεργία και το επακόλουθο της ήτοι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Συνέπεια της ως άνω κυβερνητικής πολιτικής είναι η μείωση των προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης από τον δημόσιο τομέα. Επίσης, με την επέκταση και ενίσχυση της συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης, αποδυναμώθηκε ο ρόλος της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, με τις δράσεις της ΓΓΛΕ να αποδυναμώνονται και να εξελίσσονται, πλέον, τα ΣΔΕ και τα ΚΕΕ. Από τη μια πλευρά, η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση βοήθησε πολύ στην ανάπτυξη της ΔΒΕ στην Ελλάδα και στην αναγκαία ανταπόκριση των προγραμμάτων της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης για κοινωνική συνοχή και ένταξη, αλλά, από την άλλη, η ιδιωτικοποίηση του συστήματος της ΔΒΕ και της εξατομίκευσης της ευθύνης για μάθηση (το κάθε άτομο έχει την ευθύνη να συμμετέχει σε πρόγραμμα ΔΒΜ για να ενταχθεί στην απασχόληση) θέτουν υπό αμφισβήτηση την επίτευξη των στόχων της κοινωνικής συνοχής και ένταξης, καθώς και την ενεργό ιδιότητα των πολιτών.

Από την έρευνα που παρουσιάστηκε, ως προς τον βαθμό συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης και τα κίνητρα και εμπόδια που προωθούν ή αποδυναμώνουν αυτήν τους τη συμμετοχή, συμπεραίνεται ότι, παρά την τεράστια απόσταση που έχει διανύσει η ελληνική κοινωνία από τη μεταπολίτευση και μετά, η συμμετοχή των Ελλήνων στη ΔΒΕ κινείται ακόμα σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, κατατάσσοντας την Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις των ευρωπαϊκών χωρών. Ετησίως, ένας στους τέσσερις πολίτες συμμετέχει, τουλάχιστον, σε ένα πρόγραμμα ΔΒΕ, ενώ έξι στους δέκα πολίτες είχαν συμμετάσχει σε πρόγραμμα, τουλάχιστον, μια φορά στη ζωή τους, τα οποία ποσοστά, εν αντιθέσει με τις ευρωπαϊκές χώρες, θεωρούνται πολύ χαμηλά.

Επίσης, ένα ακόμη σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, όσον αφορά τη μη συμμετοχή στη ΔΒΕ, έγκειται στο ότι, λόγω των συνθηκών της Ελλάδας με εκτεταμένη οικονομική και κοινωνική κρίση, θεωρείται πλέον ως πολυτέλεια η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, το οποίο συνεπάγεται: α) 3 στους 4 που αυτο-απασχολούνται, καθώς και 2 στους 3 μισθωτούς να μην έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν προσόντα που θα τους βοηθήσουν να διατηρήσουν την εργασία τους, β) 14 στους 15 ανέργους να μην έχουν τη δυνατότητα αναβάθμισης των προσόντων τους, ούτως ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν στην απασχόληση, και γ) 9 στους 10 πολίτες δεν συμμετέχουν σε προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, λόγω έλλειψης πληροφόρησης.

Επιπλέον, ένα άλλο χαρακτηριστικό πρόβλημα που παρουσιάστηκε από την προκείμενη έρευνα είναι ότι η αποστέρηση της συμμετοχής στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση αφορά περισσότερο τους λιγότερο ευνοημένους πολίτες, δηλαδή πολίτες με χαμηλό επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης, χαμηλό εισόδημα και εκτός της αγοράς εργασίας, με αποτέλεσμα οι ανισότητες μεταξύ των πολιτών να μην περιορίζονται αλλά αντιθέτως να μεγεθύνονται. Όπως προκύπτει από την έρευνα, η ΔΒΕ λειτουργεί περισσότερο ως ενισχυτής αυτών των ανισοτήτων, όσον αφορά κυρίως, το διαθέσιμο εισόδημα, τη θέση στην απασχόληση και το εκπαιδευτικό επίπεδο. Επομένως, οι άνεργοι έχουν λιγότερες ευκαιρίες συμμετοχής στη ΔΒΕ σε σχέση με αυτούς που εργάζονται, με συνέπεια, από τη μία, να τους στερείται το δικαίωμα στην αγορά εργασίας, και από την άλλη, να τους στερείται το δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην αναβάθμιση των προσόντων.

Σε ότι αφορά τα εμπόδια συμμετοχής των ενηλίκων στην ΔΒΕ, είναι κυρίως, το κόστος των προγραμμάτων και η έλλειψη προσωπικού χρόνου λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων ή λόγω φόρτου εργασίας. Επίσης, σημαντικά εμπόδια ως προς τη διεξαγωγή

των προγραμμάτων, είναι η έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα προγράμματα που προσφέρονται, καθώς, επίσης, και η χαμηλή ποιότητα της υλοποίησης των προγραμμάτων.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω παράγοντες, επιτακτική ανάγκη, αναδεικνύεται η υιοθέτηση μέτρων πολιτικής, προκειμένου να περιοριστούν οι επιπτώσεις όχι μόνον στο βαθμό συμμετοχής, αλλά, και στην αξιοποίηση των πόρων που παρέχονται για τη ΔΒΜ. Ακόμα, για τη διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών, είναι απαραίτητο να προσφέρονται προγράμματα που να συνάδουν με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των πολιτών. Επιπλέον, για την αναβάθμιση της ποιότητας των προγραμμάτων, θα πρέπει να εφαρμόζεται μία ολοκληρωμένη πολιτική, που να περιλαμβάνει το σχεδιασμό του προγράμματος, τη διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών, την ανάπτυξη των επαγγελματικών περιγραμμάτων, τις διαδικασίες υλοποίησης, την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, καθώς και την αξιολόγηση των επιπτώσεων. Επίσης, πολύ σημαντικό αποτελεί, η αύξηση της αναγνωρισιμότητας και της εγκυρότητας των πιστοποιητικών της μη τυπικής εκπαίδευσης. Επιπρόσθετα, για την αποτελεσματικότερη ενημέρωση των ενδιαφερομένων πολιτών, η ενημέρωση θα μπορούσε να γίνεται μέσω αυτοματοποιημένων μηνυμάτων κινητών τηλεφώνων ή με αποστολή μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω αξιοποίησης των κοινωνικών δικτύων, όπου να υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης με βάση προεπιλεγμένα χαρακτηριστικά του προγράμματος (π.χ. ομάδα-στόχος, αντικείμενο, περιοχή). Όσον αφορά το κόστος συμμετοχής, θα μπορούσε να γίνει αύξηση του επιδόματος παρακολούθησης προγραμμάτων για συγκεκριμένες ομάδες, όπως π.χ. άνεργοι, πολίτες με χαμηλό εισόδημα, ευάλωτες ομάδες ή να προσφέρονται περισσότερα προγράμματα κατά προτεραιότητα σε αυτές τις ομάδες. Τέλος, πολύ σημαντικό αποτελεί η στήριξη της ΔΒΕ στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όπου λόγω κρίσης δεν έχουν κανένα περιθώριο για οποιαδήποτε επένδυση στο χώρο της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι οι περιορισμένοι πόροι τους διατίθενται καθαρά για την επιβίωση της επιχείρησής τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Δ. Βεργίδης (1999), Εκπαίδευση Ενηλίκων: Κοινωνική και Οικονομική Λειτουργία (ΤΟΜΟΣ Β), ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Δ. Βεργίδης (2008), Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων: Η Εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα και η Κοινωνικο-οικονομική Λειτουργία της, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος (2010), Εκπαίδευση Ενηλίκων: Διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές, Εκδόσεις: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ε. Πρόκου (2009), Εκπαίδευση Ενηλίκων και Διά Βίου Μάθηση στην Ευρώπη και την Ελλάδα, Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Θ. Καραλής (2013), ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Εκδότης: ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Σ. Απ. Μπουτσιούκη (2017). Ευρωπαϊκή Πολιτική στην Εκπαίδευση. Από τη Στρατηγική της Λισαβόνας στη Στρατηγική «Ευρώπη 2020». Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη.

Χ. Γούλας, Π. Λιντζέρης (2017), ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: Νέα δεδομένα, προτεραιότητες και προκλήσεις, Εκδότης: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ και ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Ξενόγλωσση

Houle, C.O. (1961), *The Inquiring Mind*. Madison: University of Wisconsin Press. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/074171366301300208#articleCitationDownloadContainer> (Ημ/νία προσπέλασης: 12/2019)

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

Commission of the European Communities, Report to the European Council on the application of the subsidiarity principle 1994. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=gPPprGh7CEFxU9yh3YllzWAphTQfHSh533WyZtFPhZk2diGpvUv!-2142749860?docId=134439&c0ardId=134439> (Ημ/νία προσπέλασης: 11/2019)

Lifelong learning for adults with a low level of education: any recent progress? Cedefop 2012, (Bruges Communiqué and ET 2020 Strategy). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.cedefop.europa.eu/el/publications-and-resources/statistics-and-indicators/statistics-and-graphs/lifelong-learning-adults> (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2020)

Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/cca6ba28-0bf3-4ce6-8a76-6b0b3252696e/publishable_en.pdf (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και ΔΒΜ (ΕΕΚΔΒΜ). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.gsae.edu.gr/el/glossari?id=690> (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2020)

Διδασκαλία και Μάθηση: Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχειρεί να χαράξει το δρόμο προς την «Κοινωνία της γνώσης». Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_95_1315 (Ημ/νία προσπέλασης: 11/2019)

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (1998), Παρατηρητήριο Βιβλίου, Πανελλήνια έρευνα για τον αναλφαβητισμό. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A110/246/1823,5877/extras/texts/indexb_1_analfavit_ekebi.pdf (Ημ/νία προσπέλασης: 12/2019)

Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2006). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229e100010331.pdf> (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C306), 2007. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EL> (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C188 E/42, 2012. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:188E:0042:0047:EL:PDF> (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (C 191), (1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EL> (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής EΥΡΩΠΗ 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, COM(2010) 2020 τελικό. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EL>, (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και κατάρτισης 2018: ΕΛΛΑΔΑ. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-greece_el.pdf (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2020)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Λευκό Βιβλίο: Διδασκαλία και μάθηση προς την κοινωνία της γνώσης (1995). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/8722c9fb-71da-435f-94b6-33aab67eb081/language-el> (Ημ/νία προσπέλασης: 11/2019)

Θανάσης Καραλής (2016), Η Συμμετοχή των Ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση: Εμπόδια και Κίνητρα Συμμετοχής (2011-2016). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/kinitra-kai-empodia-gia-ti-symmetochi-ton-enilikon-sti-dia-vioy-mathisi-stin-ellada> (Ημ/νία προσπέλασης: 12/2019)

Θανάσης Καραλής, Διά Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές (Εισαγωγικό κείμενο). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1453/dve.pdf> (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2019)

Θεματικό ενημερωτικό δελτίο του Ευρωπαϊκού εξαμήνου: Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_early-school-leavers_el.pdf (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2020)

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/139/education-and-vocational-training>, πρόσβαση 10/2019 (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Συμπεράσματα της Προεδρίας. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, 23 και 24 Μαρτίου 2000. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.consilium.europa.eu/media/21031/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%BF-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%BB%CE%B9%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%B2%CF%89%CE%BD%CE%B1%CF%83-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%83.pdf> (Ημ/νία προσπέλασης: 10/2019)

Σχέδιο Εθνικού Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης: Η Γνώση Αντίδοτο στην Κρίση. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs/ethniko_programma_dbm_101220.pdf (Ημ/νία προσπέλασης: 01/2020)

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2006), Εκπαίδευση Ενηλίκων: 5. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/2532/782.pdf> (Ημ/νία προσπέλασης: 12/2019)